

DET KONGELIGE
UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 39

(2002–2003)

«Ei blot til Lyst»

Om kunst og kultur i og i tilknytning til grunnskolen

Kunstneren

I
Gjør kunsten nytte? Kan den fremme
nasjonens liv på noe sett?
Det svarer straks en myndig stemme,
en baryton av næringsvett:
«Om kunst gjør nytte? Spør De meg,
som går den brede næringsvei,
vil svaret bli et avgjort *nei*.

Hva nytte har man sosialt
av maleri, skulptur og sang?
Er ikke kunst, oppriktig talt,
et annet navn på lediggang?
Hva *gjør* en kunstner? Jo, han gir
en såkalt «form» til leireklatter,
noterer lyder på papir,
og maler ting som ingen fatter;
han gjøgler, danser, går omkring
og gjør – ja, kort sagt: ingenting!

Nei, kunsten har, så vidt jeg skjønner,
aldeles ingenting å si
for vår import av soiabønner
og vår kalosjeindustri.
Hva gagner fløyter og gitarer
vår produksjon av fødevarer?
Kan denne «kunst» på noen måte
få gitt vårt landbruk bedre kår,
få gjenoppbygd vår handelsflåte
og nyttet fossekraften vår?
Å sette slike hjul i sving,
det er – det er å *gjøre* ting.

En kunstner er jo medfødt doven,
En slags forfinet lassaron
som gjør det til en profesjon
å omgå lediggjengerloven,
som ikke spinner, ikke vever,
men simpelthen går rundt og *lever*,
(hva man aldeles ikke bør!)
som ikke samler korn i lade
og samfunnsmessig sett gjør skade,
forsåvidt som han *intet* gjør.
En tung belastning, rett og slett,
På landets nasjonalbudsjett!
Nei, la det sies uærbødig:
All kunst er luksus – overflødig
Som nertz og perler, som sigar
og vin og russisk kaviar ...»

Akk, hård er dommen, streng er tonen,
men la oss svare denne mann:
Forsøk og tenk Dem – hvis De kan –
hva følgen ble såfremt nasjonen
var lykkelig *kvitt* sin kunstnerstand.

II
I høyere grad enn fornuftige mennesker aner,
er kunstnerne folkets nødvendige sanseorganer.

Hvis kunsten ble tatt fra et folk, ble dét som å
rane
dets øyne og ører, dets hud, dets nese og gane.

En kropp blir berøvet sitt lys, dens saft vil
fortørke,
og blind vil den kave omkring som en robot i
mørke.

For kunsten er mer enn et fag, den er mere enn
kallet
for utvalgte få – den er formende kraft i oss alle.

Den er alt som er fruktbar uro, en fjær i vårt
indre,
en drift som vil skape et *større* av det som er
mindre.

Skulpturen som fremtvinger form av uformelig
masse,
er virksom i barnet som leker med sand i en
kasse.

Ta kunstnerens blikk fra et barn, ta formgleden
fra det,
og se, det vil trå på sitt spann og vil kaste sin
spade,

og se, det vil glemme sin lyst og gå under i
skygge,
og broer og byer og skib vil det ingengang
bygge!

Driv kunstneren ut: all lek vil du dermed
fordrive,
og mister du evnen til lek, da mister du livet.

Mer *nyttig* enn alle de dødsens fornuftige
«nytter»
er formen som føler, er bildet som ser, er tonen
som lytter ..

*Diktet Kunstneren ble første gang utgitt i
samlingen «Den hemmelige sommer», Oslo 1951.
Gjengitt med tillatelse fra H. Aschehoug & Co.*

Innhold

1	Bakgrunn og sammendrag	7					
1.1	Bakgrunn	7	4.2		Den kulturelle skolesekken	28	
1.2	Sammendrag	8	4.3		Kulturformidling	30	
2	Kultur og skole	9	4.4		Skolens arbeid med kulturarv og kulturminner	30	
2.1	Kultur og skole i et historisk perspektiv frem til R97	9	4.5		Samarbeid med fritidskulturlivet ...	32	
2.1.1	Allmueskolen	9	4.6		Entreprenørskap	32	
2.1.2	Folkeskolen	10	4.7		Bonus- og demonstrasjonsskoler ..	33	
2.1.3	Grunnskolen	10	4.8		Informasjons- og kommunikasjonsteknologi	34	
2.1.4	Samisk	11	4.9		Skoleanlegg og den kulturelle dimensjonen	35	
2.1.5	Nasjonale minoriteter	11	5		Aktuelle kulturtiltak i skolen i Norden	36	
2.1.6	Språklige minoriteter	11	5.1		Danmark	36	
2.2	Hvorfor kultur i skolen?	11	5.2		Sverige	36	
2.2.1	For felles verdigrunnlag	11	5.3		Finland	37	
2.2.2	Som inspirasjon for læring	12	5.4		Island	37	
2.2.3	Kultur som livskvalitet	12	5.5		Nordisk samarbeid	38	
2.3	Kultur og skole i dag	12	6		Veien videre	39	
2.3.1	Kulturelt mangfold	13	6.1		Musikk- og kulturskolene	39	
2.3.2	Reform 97	14	6.1.1		Lokal utvikling mot kulturpedagogiske ressursentra ..	39	
2.3.3	Ballett i grunnopplæringen	14	6.1.2		Musikk- og kulturskolen og Den kulturelle skolesekken	40	
2.3.4	Skolebibliotek	15	6.1.3		Norsk Kulturskoleråd	40	
2.3.5	Undersøkelser	16	6.1.4		Mønsterskoler	40	
2.4	Formell kompetanse – krav og realiteter?	18	6.1.5		Økonomi og tilskuddsordningen ..	41	
2.5	Samarbeid om kultur	19	6.2		Fremtidens grunnskole i et kulturelt perspektiv	42	
2.5.1	Hjem – skole – samarbeidet	19	6.2.1		Litteratur, leselest og bibliotek	42	
2.5.2	Skolefritidsordningen	20	6.2.1.1		Litteratur, leselest og bibliotek – tiltak:	44	
2.5.3	Nærmiljø og skole	20	6.2.2		Den kulturelle skolesekken	44	
3	Musikk- og kulturskolene	22	6.2.2.1		Den kulturelle skolesekken – tiltak:	45	
3.1	Utviklingen av musikk- og kulturskolene gjennom 30 år	22	6.2.3		Kulturell kompetanse som kvalifisering for fremtid og arbeidsliv	45	
3.1.1	Rapporten Kulturskolen – kunststykket i kommunenes satsing for et rikere lokalmiljø – «Eikemorapporten»	23	6.2.3.1		Kulturell kompetanse som kvalifisering for fremtid og arbeidsliv – tiltak	46	
3.1.2	Lovregler om musikk- og kulturskoler	24	7		Økonomiske og administrative konsekvenser	48	
3.1.3	Norsk Kulturskoleråd	24					
3.2	Økonomi	25					
3.2.1	Utviklingsmidler	25					
4	Kulturuttrykk i skolen i dag – utviklings- og samarbeidstiltak .	27					
4.1	Litteratur og bibliotek	27					

St.meld. nr. 39

(2002–2003)

«Ei blot til Lyst»

Om kunst og kultur i og i tilknytning til grunnskolen

*Tilråding fra Utdannings- og forskningsdepartementet av 13. juni 2003,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)*

1 Bakgrunn og sammendrag

1.1 Bakgrunn

Regjeringen er opptatt av kunst og kultur i det offentlige rom, i skolen og på arbeidsplassen. Interessen og engasjementet for kunst og kultur skal stimuleres lokalt og vokse fram nedenfra. Skolen har i oppgave å formidle kulturarv, allmenndannelse, verdier og kunnskap og hjelpe barn til mestring, utfoldelse og sosial utvikling. Regjeringen vil blant annet styrke arbeidet med kulturformidling og kulturopplevelser i elevenes skolehverdag.

Ved behandlingen av budsjettene i 2001 og 2002 ba flertallet i Kirke- utdannings- og forskningskomiteen om at det ble fremmet en sak for Stortinget på bakgrunn av Eikemoutvalgets utredning om musikk- og kulturskolene, inkludert vurdering av tilskuddssatsen. Gjennom en interpellasjon 24.04.01 svarte den daværende statsråd på denne henvendelsen. I behandlingen av budsjettet for 2003 ba en samlet komite igjen om at det ble lagt frem en Stortingsmelding om kulturskolene våren 2003.

I St.meld. nr. 39 (2001–2002) *Om oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge* står det at «kulturpolitikken må derfor handle om å utvide våre

horisonter og gi våre barn en kulturell kapital som vil gjøre dem bedre rustet til å møte fremtidens krav.» Skolens funksjon som kulturbærer gjør skolen til en sentral aktør i dette arbeidet. Meldingen ventes behandlet av Stortinget vårsesjonen 2003.

St.meld. nr. 18 (2001–2002), jf. Innst. S. nr. 214 (2001–2002) *Kvalitetsreformen Om høyere kunstutdanning*, omhandler kunstutdanningen i grunnsopplæringen og i universitets- og høyskolesystemet. Videregående opplæring er omtalt i kapittel 4. Heltne- og Boysenutvalgene som i 1999 la frem rapporter om kunst- og musikkfagene, gis plass i meldingen. Utvalget pekte på at andre tilbud enn grunn- og videregående opplæring ivaretar barn og unges utvikling innen kunstfaglig kvalifisering. Musikk- og kulturskoler, kunstfagskoler, folkehøgskoler, privattimer m.m. nevnes som slike arenaer. Denne meldingen vil derfor i liten grad berøre kultur i videregående opplæring og høyere utdanning.

Denne meldingen vil belyse kulturformidling og kulturopplevelser i grunnskolen og i tilknytning til denne. Den vil også gi en bred behandling av musikk- og kulturskolene. Meldingen vil beskrive kulturens plass i grunnskolen i dag og konkretise-

re videre tiltak på feltet. For øvrig vises det til Kvalitetsutvalget som vil legge frem sin innstilling 5. juni 2003. Det vises videre til Norges Forskningsråd som ferdigstiller evalueringen av Reform 97 våren 2003. Begge rapporter vil bli gjenstand for egen oppfølging der kultur i skolen vil få sin naturlige plass.

1.2 Sammendrag

Stortingsmeldingen omhandler i hovedsak skolens rolle som kulturbærer og arbeid med kulturelle aktiviteter i og i tilknytning til grunnskolen.

Skolens historiske rolle som kulturbærer fra 1100-tallet og frem til i dag beskrives i meldingens kapittel 2, og det fokuseres på dens betydning som kulturbærer for å skape felles verdigrunnlag, som inspirasjon for læring og som livskvalitet. Skolen er en møteplass for barn og unge med ulike kulturelle og språklige bakgrunn. Det ses nærmere på læreres kompetanse og lærerutdanningen.

På bakgrunn av rapporten «Fra topp til tå», belyses muligheter for å skape tilbud for særskilte balletalenter i grunnskolen. Kapitlet gir også oversikt over skolebibliotekenes plass og betydning. Det redegjøres for nasjonale og internasjonale studier om norske skolebarns leseferdigheter, lesevaner og holdninger til lesing, bruk av skolebibliotek, samt deltakelse i kulturelle aktiviteter.

Det vises til betydningen av et aktivt samspill mellom skolen, hjemmene og institusjoner og organisasjoner i lokalsamfunnet for å gi barn og unge et godt fundament for å tilegne seg et bredt spekter av kulturelle ferdigheter.

Meldingens kapittel 3 tar i sin helhet for seg musikk- og kulturskolene, på bakgrunn av at en samlet komite i behandlingen av budsjettet for 2003 ba om at det ble lagt frem en stortingsmelding om kulturskolene. Kapitlet viser kort utviklingen av musikk- og kulturskolene gjennom 30 år og drøfter rapporten Kulturskolen – kunststykket i kommunenes satsing for et rikere lokalmiljø – «Eikemorapporten». Lovgrunnlaget for musikk- og kulturskolene og økonomiske forhold belyses.

Det foregår et utstrakt arbeid med utviklings- og samarbeidstiltak knyttet til integrering av kunst og andre kulturelle uttrykk i skolen både på lokalt, regionalt og sentralt nivå. Dette skjer både i tilknytning til og i tillegg til arbeid som er hjemlet i lov og forskrift. Nasjonal erfaringsspredning er av

stor betydning. Kapittel 4 beskriver noen slike tiltak.

I kapittel 5 gis eksempler på aktuelle kulturtiltak i øvrige nordiske land, samt nordisk samarbeid på kulturområdet.

Kapittel 6 er tiltakskapitlet. Det vises først til kommunenes store evne til kreativitet og nytenkning mht utviklingen av musikk- og kulturskolene. Det skjer flere steder en lokal utvikling mot kulturpedagogiske ressursentra. Det er en utfordring å oppnå et godt samarbeid mellom grunnskolen, musikk- og kulturskolen og øvrig kulturliv, blant annet i utviklingen av Den kulturelle skolesekken i kommunene. Norsk Kulturskoleråd er en av flere aktører i dette arbeidet. Det legges vekt på større kommunal handlefrihet, og det fremmes blant annet forslag om å stimulere til en videre utvikling i retning av kulturpedagogiske ressursentra, oppheve taket på foreldrebetaling og innlemme tilskuddet til musikk- og kulturskolene i rammetilskuddet fra 2004. Norsk Kulturskoleråd gis en aktiv rolle i dette arbeidet.

Kapitlet omhandler deretter tiltak på området litteratur, leselyst og bibliotek. Leselyst og vitebegjær er sentrale indre drivkrefter som får barn og unge til å fortsette lesingen både i skolen og på fritiden. Det fokuseres på den utfordring det er for skolen å bidra til å skape leselyst og til å holde denne vedlike gjennom alle trinn i skolen. Det vises til kartleggingstiltak og den nye tiltaksplanen «Gi rom for lesing!». Tiltaksplanen er en stor politisk og økonomisk satsing.

Den kulturelle skolesekken utformes både ut fra lokale forutsetninger og gjennom nasjonale satsinger. Det vises til betydningen av at skolene styrker sin bestiller- og brukerkompetanse. Skolen har et stort ansvar for å samarbeide og planlegge med utgangspunkt i læreplanverket. Bruk av museer, vitensentre, arkiv og kulturminner inngår også i Den kulturelle skolesekken. Det legges vekt på å bedre tilgangen til museer og på videre utvikling av vitensentrene.

Kulturell kompetanse har både egenverdi, stor betydning for økt livskvalitet og for kvalifisering for fremtid og arbeidsliv. Styrking av den kulturelle kompetansen hos barn og unge er en fremtidsinvestering. Det fremmes blant annet forslag på områdene innovasjon og entreprenørskap.

De tiltak som foreslås iverksatt, vil få visse økonomiske og administrative konsekvenser og vil bli dekket innenfor gjeldende økonomiske rammer.

2 Kultur og skole

Kunst og kultur har egenverdi og stor betydning både for enkeltmennesket og samfunnet som helhet. Gjennom en aktiv kulturpolitikk er det et hovedmål å sikre alle tilgang til et bredt kunst- og kulturtilbud av høy kvalitet og legge forholdene til rette for et vidt spekter av aktivitet, opplevelse, erfaring og erkjennelse. Skolens rolle som kulturbærer innebærer å være en døråpner til kunnskap og verdier knyttet til kunstens og kulturens utvikling, vesen og stilling i samfunnet.

Som opplevelse, erfaring og produkt kan kulturbegrepet knyttes til det estetiske og til individets dannelsesprosess. Kultur er også noe som utfordrer, er til ettertanke og til nyskaping. Det er noe vi tilegner oss, et resultat av vår tankevirksomhet og en bakgrunn der referanserammer for forståelse utvikles; det som også kan kalles forståelseshorisont. Skolens rolle som kulturbærer åpner for alle disse formene for kulturelle uttrykk. Skolen er dermed en sentral arena for barns møter, kommunikasjon og læring knyttet til begreper som estetikk, kultur og dannelses. Skolen som kulturbærer vil kunne legge til rette for at elevenes kulturelle kompetanse utvikles som en del av en bredere dannelses- og læringsprosess.

2.1 Kultur og skole i et historisk perspektiv frem til R97

Målet om helhetlig og bred kompetanse i dagens skole er en naturlig konsekvens av skolens historiske rolle som kulturbærer. Det norske samfunnet har i løpet av de siste to hundre årene utviklet seg fra å være et jordbruksamfunn, via en industrialiseringsfase, til å bli et kunnskaps- og kompetansesamfunn. Skolens rolle som kulturbærer har vært et lokalt forankringspunkt gjennom disse endringene og har endret seg i takt med endringene i samfunnet. Hovedtrekkene i dens rolle som kulturbærer i samfunnet har imidlertid ligget fast:

- skolen skal forberede elevene til å møte, delta og bidra i samfunnet gjennom den enkeltes læring i skolen
- skolen skal være en sentral møteplass i lokalmiljøet

- skolen skal være en bærer og formidler av nasjonal identitet knyttet til språk og kulturell arv
- skolen skal være en arena for møter, samarbeid og toleranse på tvers av kulturelle og sosiale skiller
- skolen skal gi utfordringer og impulser slik at hver ny generasjon skaper sin egen identitet, basert på tradisjon, men samtidig preget av sin egen tid

2.1.1 Allmueskolen

Organisert skole har lange røtter i vår samfunns-historie. Etter at Norge ble eget erkebispedømme (1152) ble det opprettet katedralskoler i de største byene. Med reformasjonen ble katedralskolene omdannet til latinskoler, og det ble påbudt at kjøpstedene også skulle ha slike skoleordninger. Her kunne også barn fra allmuen få opplæring i kristendoms-kunnskap. Men først med den voksende statsmakt og den religiøse pietismen på 1700-tallet begynte den sentrale statsadministrasjonen for alvor å interessere seg for undervisning og oppdragelse. Tre år etter innføringen av obligatorisk konfirmasjon i 1736 kom en offentlig forordning om at alle barn fra 7-årsalderen skulle lære å lese. Hensikten var å fremme religionsundervisningen. For denne leseopplæringen ble det utviklet katekismebøker, mens katekismeforklaringer, prekensamlinger, salmebøker og bibler ble benyttet til leseøvelser. Med dette var grunnlaget lagt for allmueskolen.

I den første tiden etter innføringen av allmueskolen ble det sjelden gitt undervisning utover lesing og religionskunnskap. Etter 1814 ble skriving, regning og sang obligatoriske fag ved siden av religion og lesing. I 1848 kom lov om allmueskoler i kjøpstedene. Nye fag som håndarbeid for jenter og gymnastikk for gutter kunne nå tas med i fagkretsen.

Utvidelsen av skolens virke utover 1800-tallet var nært knyttet til de sterke nasjonale strømningene i norsk åndsliv på midten av 1800-tallet. I 1860 kom en revidert lov for landsallmueskolen. Loven førte blant annet til en raskere utbygging av fastskoler, noe som bidro til å gi skolen en tydeligere

identitet som lokal kulturinstitusjon. Skolehusene ble ikke bare nytt til opplæring og opplysning, men ble også et møtested og en berikelse for det lokale kulturlivet. Skolens betydning og posisjon som et offentlig rom i lokalsamfunnet ble uttrykt gjennom en bevisst estetisk utforming som fikk flere skoledirektører til å rapportere om at det nå ble reist skolebygg som var blant «de smukkeste huse i Bygden».

Alt i 1848 ble samarbeid mellom skolen og hjemmene lovfestet ut fra prinsippet om at skolen skulle støtte foreldrene i oppdragelsen av barna. Gjennom utviklingen av dette samarbeidet forsterkes skolens funksjon både sosialt og kulturelt. Etter hvert som det ble reist nye skolebygninger fikk også barn et felles kulturelt møtested og en arena for utveksling av erfaringer knyttet til blant annet barnekulturen. Loven inneholdt også bestemmelser om at alle skoler skulle ha en lesebok med historiske, geografiske og naturfaglige lesestykker, som bidro til å utvide elevenes kulturelle innsikt og kompetanse. Et viktig bidrag til dette var innføringen av P.A. Jensens *Læsebog for folkeskolen og folkehjemmet* (1863). I dette leseverket møter elevene et mer tilgjengelig språk og lesestoff med sagn og eventyr, rim og regler, fagartikler og lesestykker med allment orienterende innhold.

«Saavel den aandelige som den materielle Nationalvelstand vil derfor forøges i en aldeles ubestemmelig Grad, naar et vel udstyret Skolevæsen kan komme til at virke i enhver By og enhver Bygd, saa at i Regelen ethvert Geni, ethvert Talent, ethvert Anlæg, som findes langs vore Kyster og mellem vore Fjelde, bliver undergivet den befrugtende Undervisnings Paavirkning»

Kilde: Nissen, H. 1856

2.1.2 Folkeskolen

Skolens lokale forankring og betydning ble ivare tatt også da den neste store skolereformen kom i 1889 med egne lover for byfolkeskolen og for landsfolkeskolen. Nå skulle imidlertid også skolens funksjon sterkere knyttes til nasjonsbygging og utviklingen av en nasjonal identitet. Praktiske fag fikk en sterkere stilling og landsmålet ble tatt i bruk i opplæringen. Reformen bidro også til nye læremidler, der innholdet mer skulle være i samsvar med «Barnenaturens krav og Tilegnelsesevne».

Norskfaget ble styrket gjennom større variasjon i opplæringsmåtene, der elevene mer fikk uttrykke sin fantasi og egne tanker. 1892 kom Nordahl Rolfsens lesebøker. Hans pedagogiske poeng var å alliere seg med barnets følelser og fantasi og

trekke inn hele skolens fagfelt i leseboken. Boken ble en innfallsport til lesing og kunnskap for den oppvoksende slekt gjennom generasjoner. Bokstammen i hjemmene var fattig, og leseboken ble dermed betydningsfull også for kulturell kompetanse i elevenes familier, for foreldre og søsken. Leseverket preget skolen i 70 år og ble trykket i 8,5 millioner eksemplarer.

Også gjennom utvidelsen av de praktisk-estetiske fagene fikk skolen et mindre ensidig bopreg, og det ble innført nye metoder i skolens sangopplæring. Folkeskolen som kulturbærer ble styrket gjennom lærerutdanningen, nye læremidler og mange steder gjennom idrett, sang og musikk både som opplæring og fritidstilbud. Skolen ble også en «scene» for elevene gjennom framføringer av ulike kulturuttrykk overfor medelever, foreldre og andre i lokalmiljøet. Faget heimstadelære, utviklingen av skolehager og andre praktiske tiltak i lokalmiljøet bidro både til større verdsetting av elevenes selvstendige skaperevne og til synliggjøring av lokale kulturelle uttrykk.

Reformarbeidet som tok til med nye lover for folkeskolen i 1936 ble fulgt opp med nye læreplaner for landsfolkeskolen og byfolkeskolen (Normalplanen av 1939). De aktivitetspedagogiske ideene, med vektlegging av barnas selvaktivitet, samarbeidsevne og selvstendige personlighetsutvikling, fikk større innpass enn tidligere. Elevene skulle mer tilegne seg kunnskaper og ferdigheter fra den dannelseskraft som arbeidsmåtene og arbeidsprosessene inneholdt.

2.1.3 Grunnskolen

Tiden etter andre verdenskrig medførte store endringer som fikk betydning for skolen som kulturbærer. Utviklingen innenfor blant annet teknologi, massemedier, internasjonale forbindelser, økonomiske forhold og sosiale strukturer stilte nye krav til kunnskap og kulturell kompetanse. Den 9-årige grunnskolen ble suksessivt innført over en ti års periode. Mønsterplanen som kom i 1974 (M74) inneholdt, foruten de obligatoriske fag og emner, derfor også et stort utvalg av valgfag og valgemner som blant annet ble knyttet til lokalkulturen. Gjennom den nye grunnskoleloven (1969) ble det etablert flere tiltak som også hadde betydning for skolens lokale kulturforankring. Det gjaldt i første rekke etableringen av rådsorgan som samarbeidsutvalg, foreldreråd og elevråd. I 1976 ble foreldrerådet for grunnskolen (FUG) etablert. FUG har iverksatt mange tiltak med stor betydning for skolens kulturvirksomhet, blant annet utviklingen og koordineringen av *Grunnskolenes uke*.

Den 9-årige grunnskolen førte nye kunnskaps- og kulturområder inn i den obligatoriske opplæringen. Blant annet ble engelsk obligatorisk fag i skolen. De praktisk-estetiske fagene fikk en sterkere vektlegging av individuelle ferdigheter. Faget sang fikk betegnelsen musikk, der det ble lagt større vekt på aktiv musisering og skapende aktiviteter. Formingsfagene, som nå ble til ett fag, hadde som siktemål å engasjere og utvikle den enkelte elevs skapende evner gjennom å lære å bruke ulike materialer i formingsaktivitetene.

Et viktig supplement til skolens egen undervisning i de estetiske fagene var samarbeid med lokale og regionale kulturinstitusjoner. Dessuten økte mulighetene for kunstopplevelser gjennom sentralt initierte tilbud i det som ble kalt «distribusjons- og demokratiseringsperioden» i etterkrigstiden. Eksempelvis ble Rikskonsertenes skolekonsertordning opprettet i 1968 og Riksutstillinger ble etablert i 1953.

Mønsterplanen som kom i 1987 (M87) la blant annet langt større vekt på skolen som verdiformidler og formidling av verdiene. Innholdet ble gjort mer forpliktende gjennom fastsetting av «kjerne-stoff». På denne måten beskrev planen det lærestoffet som skulle sikre at alle barn og unge fikk del i den nasjonale kulturarven, og at de fikk et felles kunnskapsgrunnlag som både ga livsinnhold og utgangspunkt for videre læring. M87 la på samme måte som M74 stor vekt på et aktivt samspill mellom skole og lokalsamfunn blant annet ved innføring av ordningen med *praktisk, sosialt og kulturelt arbeid* som uttrykk for den samfunnsaktive skole. Et aktivt samspill mellom skolen, hjemmene og lokale institusjoner og organisasjoner ble framholdt som en viktig forutsetning for å gi barn og unge et godt fundament for å tilegne seg et bredt spekter av kulturelle ferdigheter.

2.1.4 Samisk

I 1969 ble skolemyndighetene pålagt å imøtekomme samiske foreldres ønske om å benytte samisk som opplæringsspråk for barna. I M74 innføres samisk med skriftdanning og norsk som fremmedspråk. Opplæringen i samisk tok i første rekke sikte på å gi samisktalende elever samme rett som andre elever til å få den første leseopplæringen på morsmålet. I tillegg skulle opplæringen ha som mål å holde oppe og føre videre samisk språk og samiske kulturtradisjoner. I M87 videreutvikles opplæringen for samiske elever gjennom fagene samisk som førstespråk, samisk som andrespråk og norsk som andrespråk. Ved innføringen av Reform 97 ble det utarbeidet et eget læreplanverk for

den ti-årige grunnskolen: L97 Samisk. Formålet med læreplanverket er å ivareta og videreutvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv, og legge til rette for at elevene blir aktive og skapende både i de samiske samfunn og i det norske samfunnet.

2.1.5 Nasjonale minoriteter

Lov om grunnskolen av 1969 fastsatte også at faget *norsk som fremmedspråk* skulle dekke det behovet elever med finsktalende bakgrunn måtte ha.

Det var først i *Mønsterplan for grunnskolen* av 1987 at «sigøynerne» ble nevnt som en tradisjonell minoritet og at kvenene fikk en spesiell omtale. Det heter blant annet at «det må være ei oppgave for skolen å ta vare på det særpreget i dei kulturelle tradisjonane som lever i den kvenske og finske befolkninga». Planen kom også med denne klare anbefalingen: «Elevane bør få tilbod om finsk som valgfag. Kvensk bør trekkjast inn i undervisninga i den grad det er naturleg».

2.1.6 Språklige minoriteter

I M87 ble det for første gang utformet særskilte målsettinger for opplæringen for språklige minoriteter, samt fagplaner for morsmål og for norsk som andrespråk for språklige minoriteter. I M87 er det et siktemål at elevene får utviklet både sitt morsmål og norsk, slik at de blir funksjonelt tospråklige.

I Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97) ble det nedfelt at kommunene skal gi elever i grunnskolen med annet morsmål enn norsk og samisk nødvendig morsmålsopplæring, tospråklig fagopplæring og særskilt norskopplæring til de har tilstrekkelige kunnskaper i norsk til å følge den vanlige opplæringen i skolen. Gjennom St.meld. nr. 25 (1998–99) Morsmålsopplæring i grunnskolen og Innst. S. nr. 110 (1998–99) slås det fast at elever med begrensede norskerferdigheter bør få tilbud om morsmålsopplæring, og at det vil være størst behov for dette de fire første årene i grunnskolen, knyttet til den første lese- og skriveopplæringen. Videre slås det fast at tilbudet kan strekke seg over hele barnetrinnet når det er behov for det, og at det bør tilbys morsmål som tilvalgsfag i ungdomsskolen.

2.2 Hvorfor kultur i skolen?

2.2.1 For felles verdigrunnlag

Fra samfunnets side har en sentral del av skolens

rolle som kulturbærer vært knyttet til formidling og dermed videreføring av etablerte kulturelle normer og verdier. Samtidig har ethvert samfunn behov for å møte nye utfordringer med nye svar. Ønsket om å bevare tradisjon og kulturelt særpreg må kombineres med en vilje til å finne nye løsninger på nye problemer. I denne vekselvirkningen mellom kontinuitet og fornyelse er skolens rolle som kulturbærer og læringsarena et viktig kulturelt forankringspunkt i samfunnet.

Utviklingen av den enkeltes identitet skjer ved at en blir fortrolig med nedarvede væremåter, normer og uttrykksformer. Opplæringen skal ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner – den hjemlige historie og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjon i verden. (L97 Generell del)

Som kulturbærer er skolen selv del av en kulturell kontekst, og skolen har et ansvar for formidling og synliggjøring av verdier og normer i et lokalt, nasjonalt og globalt perspektiv. Skolen skal bidra til at hver enkelt elev får en grunnleggende og helhetlig kompetanse. Kulturell kompetanse er en naturlig, integrert og viktig del av denne.

Kulturelle uttrykk og kulturformidling har et viktig identitetsaspekt. Egen kulturbakgrunn gir oss identitet. Det flerkulturelle skolesamfunnet gir nye muligheter og dimensjoner. Kulturelle uttrykk blir mer mangfoldige.

2.2.2 Som inspirasjon for læring

Skolen må gi elevene et allsidig læringsmiljø kjennetegnet av kreative prosesser. Kreativitet og evne til nysgjerrighet er av stor betydning for elevers lærelyst, læringsutbytte på alle områder og evne til nyskaping. Opplæringen har også en egen utfordring i det å tilpasse seg fremtidens arbeidsmarked og næringslivets krav til kompetanse, ikke minst når det gjelder kulturell kompetanse. Evnen til nyskaping er avgjørende viktig for et kunnskapsbasert og konkurransedyktig næringsliv.

Kommunikasjonsferdigheter, symbolbehandling og grafisk utforming er noen eksempler på hva slags type kulturell kompetanse en styrking av de estetiske læreprosesser i skolens pedagogiske virksomhet kan bidra til å utvikle. I et flerkulturelt og høyteknologisk samfunn er dette etterspurt og nødvendig kompetanse.

Vitenskapelig arbeidsmåte utvikler både kreative og kritiske evner, og er innen rekkevidde for alle. Barn og unge er naturlig nysgjerrige, fabulerende og eksperimenterende. (L97 Generell del)

Estetisk erkjennelse er viktig både som personlig opplevelse og som grunnlag for læring. Å møte kunst gir estetisk erfaring som er viktig i tilegnelse av kunnskap og i elevenes egen utvikling som skapende individer.

2.2.3 Kultur som livskvalitet

Kunst og kultur gir opplevelser som kan ha avgjørende betydning på utviklingen av det enkelte menneskets personlighet og livskvalitet. Ved å ta del i kulturelle aktiviteter og oppleve kultur, blir vi deltakere i den store fortellingen, det dype verdifelleskapet som gjør oss til siviliserte mennesker.

Kunst og estetiske læreprosesser skal være en integrert del av elevens læring og må derfor gjennomgå skolens pedagogiske virksomhet og de omgivelser læringen foregår i. Samtidig skal skolen også ivareta det estetiske aspektet ved kulturbegrepet.

Opplæringens mål er å utvide barns, unges og voksnes evner til erkjennelse og opplevelse, til innlevelse, utfoldelse og deltakelse. (L97 Generell del)

Kunst og andre kulturelle uttrykksformer er en viktig del av elevenes individuelle dannelses- og læringsprosess. Skolens kulturelle dimensjon favner derfor både samfunnets og individets gjensidige utvikling.

2.3 Kultur og skole i dag

Skolen som institusjon har en sentral rolle som kulturbærer i lokalsamfunnet, det vil si som møteplass og arena for produksjon og framvisning av ulike lokale kulturelle uttrykk. Et bredt spekter av kulturelle og kunstneriske uttrykk benytter seg av skolen som arena, både i skoletiden og ellers. Den estetiske dimensjonen er derfor et gjennomgripende aspekt ved skolens rolle som kulturbærer. Eleven opplever denne dimensjonen både gjennom møter med profesjonelle kunstnere og deres kulturuttrykk, gjennom kulturelle prosesser der den enkelte elev samarbeider med kunstnere på ulike felt og gjennom kulturell egenaktivitet på skolen og i lokalmiljøet. Skolen er en bærer av kulturell fortolkning og en kontekst for læring, som skal bidra til å gi hver enkelt elev en grunnleggende, bred og helhetlig kompetanse. Dette er en stor utfordring for dem som har sitt arbeid i skolen, en utfordring som kan møtes blant annet gjennom en sterkere vektlegging av elevenes estetiske opplevelser.

Skapende evner vil si å oppnå nye løsninger på praktiske problemer ved uprøvde grep og fremgangsmåter, ved å oppspore nye sammenhenger gjennom tenkning og forskning, ved å utvikle nye normer for skjønn og samhandling, eller ved å frembringe nye estetiske uttrykk. (L97 Generell del)

Det som kan skygge for å se hva kultur i skolen kan innebære i vid forstand, kan ironisk nok være selve ordet «kultur». En undersøkelse gjort av Skolverket i Sverige om hvordan lærere oppfatter begrepet «kultur i skolen» viste at få egentlig oppfattet kultur i betydningen at det skulle være en del av elevenes læringsprosess. Ordet «kultur» viste seg i følge Lind og Borhagen gjerne å føre tankene til spesielle kulturaktiviteter. Den vanlige forestillingen blant lærere om kultur i skolen synes å være at kultur alene er til for å gjøre det hyggelig og gi variasjon i skolehverdagen. Den pedagogiske motivasjonen er at elevene tar til seg kunnskap bedre om de har et variert skolemiljø med ulike kulturinnslag. Om man derimot i stedet for «kultur» bruker begrep som «skapende virksomhet» og «estetiske arbeidsprosesser som en del av læring», blir det lettere for lærerne å knytte dette til den pedagogiske virksomheten for øvrig. Den pedagogiske prosessen og det å skape et godt læringsmiljø står i sentrum.

Å lære å lese og skrive, regne og tegne, prøve, agere og analysere skal utløse kreativ trang, ikke innsnevre den. (L97 Generell del)

I St.meld. nr. 39 (2001–2002) *Om oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*, pekes det på at både i norske og internasjonale studier blir et bredt kompetansebegrep stadig viktigere i arbeidet med utvikling av indikatorer for læringsutbytte. Et slikt kunnskapssyn samsvarer godt med intensjonene i norsk skole, og er samtidig en påminnelse om de utfordringene skolen som kulturbærer står overfor i et høyteknologisk og flerkulturelt kunnskapssamfunn. De samfunnsmessige og individuelle dimensjonene ved skolens rolle som kulturbærer kan derfor komme til uttrykk både i den kunnskapsmengden og den kulturelle ballasten hver enkelt elev har med seg ut av skolen. I kombinasjonen kunnskap, kulturell ballast og estetisk erfaring synliggjøres også den brede kompetansen norsk og internasjonal forskning har vist til som indikator for læringsutbytte hos elevene.

2.3.1 Kulturelt mangfold

Skolen skal formidle den nasjonale kulturarven og skape en felles basis for den oppvoksende genera-

sjon ved å gi bakgrunn for å forstå det samfunnet man er en del av. Samtidig lever vi i en verden med økende grad av globalisering der kulturuttrykk fra andre deler av verden kommer nær gjennom innvandring, medier og økende reisevirksomhet. Skolens kulturformidling befinner seg i spenningsfeltet mellom det nasjonale og det globale, i balanse mellom perspektivet Norge i verden og verden i Norge. Kultur vil på den måten ha en sentral funksjon for å formidle respekt og toleranse for andre elever og motarbeide rasistiske holdninger.

Norge har alltid vært et land med kulturelt mangfold uttrykt gjennom kulturen til det samiske urfolket og de nasjonale minoritetene jøder, kvenner, rom (sigøynere), romanifolket (tatere/de reisende) og skogfinnene. I kultur- og kunnskapspolitikken er det viktig å medvirke til at barn og unge blir trygge på egen og andres kulturelle identitet, og å synliggjøre disse minoritetenes kultur og historie.

I dag er Norge også blitt et land med økende innslag av mennesker med røtter i fremmede kulturer. De siste 30 årene har nettoinnvandringen vært større enn tidligere og involverer også andre land enn før. I 1970 hadde 1,5 prosent av befolkningen i Norge annen etnisk bakgrunn enn norsk, dvs. to foreldre født i utlandet. I 2001 hadde andelen steget til 6,6 prosent. Innvandringen har særlig stor innvirkning i de største byene. Oslo står i en særstilling, hvor andelen er rundt 19 prosent.

Disse utviklingstrekkene er en utfordring også kulturpolitikken må ta på alvor, blant annet når det gjelder å utforme en overordnet kulturpolitikk som fremmer økt deltakelse og kulturelt mangfold. Det er viktig å understreke betydningen av mangfold når det gjelder kulturimpulser. Større kulturelt mangfold både når det gjelder levemåte og livsstil, kunnskap, erfaringer og kunstneriske innholds- og ytringsformer må kunne gjenspeiles.

Kulturuttrykk og kulturformidling har et viktig identitetsaspekt. Elevenes egen kulturbakgrunn gir hun og han identitet. Derfor er det naturlig at skolen også gjenspeiler den kulturen som er elevenes egen. Det økende antall flerkulturelle elever i norsk skole gir særlige utfordringer når det gjelder kulturformidlingen. Elevenes kulturelle uttrykk blir mer mangfoldige, og deres kulturelle bakgrunn er langt mindre homogen enn i tidligere tider.

Skolen er en viktig del av alle barns og foresattes hverdag. Det er en møteplass for barn og unge med ulik kulturell og språklig bakgrunn. Verdikonfliktene som oppstår i samspillet mellom minoritet og majoritet konkretiseres i skolen daglig. Måten skolen møter disse spenningene på, får føl-

ger for elevenes opplevelse av å gå i en skole som inkluderer alle uansett hudfarge, språk, religion eller kulturell bakgrunn. En flerkulturell skole er en skole som favner om alle elevene og som gjen-speiler det samfunnet vi lever i. På en flerkulturell skole ser personalet på det kulturelle og språklige mangfoldet som normaltilstand og bygger på dette i skoleutviklingen.

Ved at et mangfold av kulturuttrykk kommer til syne i skolen, vil flere kunne få tilhørighet og oppleve skolen som relevant. Det kan ha betydning for motivasjon, trivsel, kan redusere problematferd og bedre læringsmiljøet. Skolen må gi rom for likeverdige deltakelse uavhengig av kulturell bakgrunn. Vi har et spesielt ansvar overfor de tradisjonelle minoriteter slik de er definert gjennom Norges under-tegning av *Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter*.

2.3.2 Reform 97

Et av siktemålene med Reform 97 var at den skulle være en kulturreform. En større del av virksomhetene i nærmiljøet, fra det håndverksmessige til det kunstneriske, skulle bli en del av skolens hverdag, og Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97) framhever at skolen skal være en aktiv og levende kulturinstitusjon i lokalsamfunnet.

L97 legger vekt på at opplæringen skal ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjonen i verden, og at samisk språk og kultur er del av denne felles arven. Mange elever tilhører grupper som utgjør språklige og kulturelle minoriteter, og opplæringen skal formidle kunnskap om andre kulturer og religioner og utnytte de muligheter til kunnskap og forståelse som minoritetsgrupper med annen kulturell bakgrunn gir.

Som et gjennomgående prinsipp er det i læreplanene for fagene lagt vekt på skapende aktiviteter, refleksjon, opplevelser og uttrykk og en bevisst holdning til kunst og estetikk. Skolen skal legge til rette for at elevene skal kunne medvirke i kulturelle aktiviteter i og utenfor skolen.

Opplæringen må trene blikket og øve sansen for de opplevelsesmessige sidene ved alle fag. (L97 Generell del)

Det lokale arbeidet med læreplanene for fagene skal gi god sammenheng mellom det sentrale fastsatte og det lokalt utformede innholdet i opplæringen. Lokale tilvalg og konkretiseringer skal utfylle og utdype innholdet og levendegjøre og til-

passe det til erfaringene og forutsetningene som elevene har.

De praktisk-estetiske fagene har stor plass i grunnskolen. I følge en OECD-rapport fra 1998 er Norge blant de land i verden som bruker flest undervisningstimer på estetiske fag. Faget «Kunst og håndverk» er et av de fagene som har størst timetall i grunnskolen. Bare norsk, matematikk og samfunnsfag har høyere timetall.

Elevene må utvikle gleden ved det vakre både i møte med kunstneriske uttrykk og ved å utforske og utfolde egne skapende krefter. (L97 Generell del)

Norges Forskningsråd har fått i oppdrag å evaluere reform 97. Evalueringen avsluttes våren 2003. Samtidig vurderer Kvalitetsutvalget struktur og innhold i opplæringen. Utvalgets utredning ble lagt frem 5. juni 2003. Departementet vil komme tilbake til oppfølging av disse arbeidene.

2.3.3 Ballett i grunnopplæringen

På bakgrunn av henvendelse fra Den Norske Opera nedsatte departementet i 2001 en arbeidsgruppe som skulle vurdere danseopplæringen i Norge med vekt på ballett. I rapporten «Fra topp til tå» (Oslo 2002) gis en vurdering av dagens ordning med forslag til konkrete løsninger.

Det gis ikke tilbud om ballettopplæring i norsk grunnskole. I studieretningen for musikk, dans og drama i videregående opplæring gis det blant annet tilbud om ballettopplæring. Kunsthøgskolen i Oslo har anledning til å ta opp 16–19-åringer til bachelorutdanning i klassisk ballett. Den Norske Operas ballettskole gir privat tilbud i opplæring i ballett på et høyt nivå for elever både på grunnskolenivå og i videregående opplæring. Ved enkelte musikk- og kulturskoler gis det tilbud om ballettopplæring, men de fleste tilbudene er private.

Norge er eneste nordiske land uten tilbud i grunnskolen for særskilte talenter med ballett integrert i skoledagen. Egenbetalingen for dem som får opplæring på toppnivå er høy og skaper økonomiske begrensninger for hvem som kan delta.

Utbygging av ny opera vil øke behovet for og stille større krav til utøvende ballettdansere. Rapporten peker på nødvendigheten av tidlig start på opplæringen for den som skal gjøre karriere innen klassisk ballett. En spesialisering når man er kommet til videregående opplæring er altfor sent. I den forbindelse foreslår rapporten at det gjennomføres et eget prosjekt med ballettklasse i grunnskolen. Det foreslås å styrke musikk- og kulturskolenes rolle som miljøer for ballett med både bredde og

tilbud for særskilte talenter. Rapporten vier særlig oppmerksomhet til problemet med rekruttering av gutter til klassisk ballett. Blant annet er det foreslått stipendordninger og egne regionale samlinger for gutter.

For skoler som ønsker det, foreligger det allerede i dag muligheter for å styrke kulturaspektet ved den enkelte skole. Skoleeiere og skoleledere kan i sterkere grad utnytte det eksisterende handlingsrommet innenfor gjeldende regelverk. Departementet ga i 2002 ut en «Vær aktiv-plakat» for å stimulere skoleeier til å tilpasse læreplanene til lokale forhold og å bruke dette handlingsrommet.

Det er de senere år i tillegg iverksatt en rekke sentralinitierte forsøk med avvik fra avtaleverket og en rekke lokalinitierte forsøk med avvik fra både regel- og avtaleverk. Utviklingsarbeidet har pågått fra 1. august 2000 og avsluttes 31. juli 2003.

Stortinget har fått til behandling et lovforslag om frittstående skoler. Tiltak i lovutkastet er å erstatte krav til formål for å starte privat grunnskole med krav til innhold og kvalitet, og å innføre rett til godkjenning av grunnskoler når kravene er oppfylt og ulempene for vedkommende kommune ikke er vesentlige. Dette åpner for at det kan etableres frittstående skoler med ulik kulturell profil.

I rapporten «Fra topp til tå» foreslås det at det opprettes en ballettklasse på grunnskolenivå i Oslo for særskilte talenter. En slik ordning vil kunne realiseres innenfor rammene av det nye forslaget om frittstående skoler, forutsatt at elevene får en opplæring som er jevn god med den offentlige og som sørger for elevenes senere valgfrihet med tanke på utdanning og yrkesvalg.

2.3.4 Skolebibliotek

Skolebibliotekene har lang tradisjon som formidler av litteratur, kultur og kunnskapskilder i grunnskolen. I 1947 påla bibliotekloven at det skulle være skolebibliotek ved alle folkeskoler. I 1985 ble skolebibliotek overført til grunnskoleloven og alle skoler ble pålagt å ha skolebibliotek. Denne loven poengterte både den pedagogiske og den allmennkulturelle funksjon, og loven påla også skolene et fast samarbeid med folkebibliotekene i kommunen.

Skolebibliotekets rolle ble forsterket i L97 som senter for kulturell virksomhet, for informasjon og materiell. Det skal stimulere til leseglede og faglig fordyping og fremme gode arbeidsvaner hos elevene. Det skal være et sted der elevene aktivt kan lære å søke informasjon gjennom ulike kilder. Kompetanse i bruk av skolebibliotek er ett av satsingsområdene i departementets tiltaksplan «Gi

rom for lesing!» Strategi for stimulering av leselest og leseferdighet 2003 – 2007. Tiltaksplanen får nærmere omtale i kapittel 6.

Nasjonalt læremiddelsenter gjorde i 1997 en kartlegging av skolebibliotekene i grunnskolen. Kartleggingen avdekket at elevene i 98 prosent av alle grunnskoler hadde tilgang til skolebibliotek. 13 prosent av elevene benyttet kombinasjonsbibliotek (felles skole- og folkebibliotek). Leseglede og fritidslesning var en viktig aktivitet, særlig i barneskolene. Rundt 90 prosent av barneskolene meldte at skolebiblioteket stimulerte til dette; for ungdomsskolene cirka 70 prosent. Å utvikle skolebibliotekene som informasjonssenter for elevene var det viktigste for de fleste skolene. Kartleggingen avdekket stor mangel på kompetanse i bruk av skolebibliotek.

Skolene var tilfredse med utvalget av skjønnlitteratur, men noe mindre tilfreds med utvalget av faglitteratur. Lydbøker, videoer, CD-rom og aviser var mangelvare. Ved to tredeler av skolene var biblioteket åpent hele dagen. Skolene hadde i 1997 i snitt satt av 3,5 timer per uke til den biblioteksvarlige. Skolebibliotekene tildeles bøker fra innkjøpsordningen som forvaltes av Norsk Kulturråd.

Opplæringsloven § 9–2 andre ledd pålegger ikke lenger skolene å ha skolebibliotek, men at «*Elevane skal ha tilgang til skolebibliotek*».

I forskrift til opplæringsloven § 21-1 står det blant annet: «*Bibliotek som ikkje ligg i skolen sine lokale, skal vere tilgjengeleg for elevane i skoletida, slik at biblioteket kan brukast aktivt i opplæringa på skolen. Biblioteket skal vere særskilt tilrettelagt for skolen.*»

Lov om folkebibliotek § 6 uttrykker at «*Det skal være et organisert samarbeid mellom folkebiblioteket og de kommunale skolebibliotekene*».

Det er en utfordring for skolen å bruke skolebibliotekene i den daglige opplæringen. Norsk skolebibliotekforskning (Rafste 2001) viser at lærerne er avgjørende for elevenes bruk av skolebiblioteket. At skolebibliotekene ikke blir brukt nok, henger i noen grad også sammen med økonomi, tilgang, åpningstider og bemanning.

Statens bibliotektilsyns statistikk fra 2001 viser at bestanden av bøker i skolebibliotekene i grunnskolen i gjennomsnitt er 15,63 per elev, fordelt på ca 63 prosent skjønn- og 37 prosent faglitteratur. Tilveksten er 0,95 og innebærer en reduksjon på 5 prosent i forhold til året før. Det er fylkesvise store variasjoner i utlån per elev, fra 4,7 bøker i Nord-Trøndelag til 14,4 i Vest-Agder. Gjennomsnittet er på 8,6 bøker. Utlånet har totalt sunket med 5,5 prosent sammenlignet med året før. Utlånstallene er imidlertid begrenset til registrerte utlån. Utlån

og bruk av bøker i løpet av skoledagen blir de fleste steder ikke registret og kommer dermed ikke med i statistikken. 286 skoler har kombinasjonsbibliotek. Ca 10 prosent av grunnskolene leverte ikke data i 2001.

Selv om tidsressursen til skolebibliotekarene har steget de siste årene, tilsier den gjennomsnittlige ressursen 5,5 timer i uken (2001) i grunnskolen at mange skoleelever har liten tilgang til skolebiblioteket og at kvaliteten på tilbudet mange steder er lavt.

Innsamling av statistisk materiale om skolebibliotekene har årlig vært foretatt av Statens bibliotektilsyn. Skolebibliotekstatistikken har vært under vurdering av en arbeidsgruppe nedsatt av Kultur- og kirkedepartementet våren 2002.

I St.meld. nr. 22 (1999–2000), Innst. S. nr. 46 (2000–2001) *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet* ble det besluttet å opprette ABM-utvikling – Statens senter for arkiv, bibliotek og museum fra 01.01.2003. I den forbindelse ble det vurdert om Læringssenterets skolebibliotekansvar skulle flyttes over til dette nye organet som blant annet skal ha et sektor- og departementsovergripende nasjonalt koordineringsansvar for blant annet hele bibliotekområdet. UFD så det som hensiktsmessig at Læringssenteret fortsatt skulle ha ansvaret for skolebibliotek. ABM-utvikling ble samtidig oppfordret til å ta skolebibliotekene med i nasjonale planer for en helhetlig bibliotekstrategi.

2.3.5 Undersøkelser

Nasjonale og internasjonale studier viser at skolen står overfor mange utfordringer i forhold til intensjoner og mål for elevenes læring.

PISA (Programme for International Student Assessment) er et stort internasjonalt prosjekt i regi av OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development). Prosjektet har som mål å sammenlikne 15-åringers kunnskaper og ferdigheter i lesing, matematikk og naturfag. PISA inneholder flere spørsmål om kulturell kompetanse og ferdigheter, og disse ses i forhold til andre ferdigheter.

De norske elevene oppnår i gjennomsnitt 505 poeng innen leseforståelse. Dette resultatet ligger omtrent på OECD-gjennomsnittet som er 500 poeng. Finske 15-åringer skårer klart best på leseprøven, med et gjennomsnitt på 546 poeng. For øvrig oppnår alle de engelskspråklige landene, med unntak av USA, svært gode resultater. Japan og Korea havner også i det øvre sjiktet. Også Sverige, Øster-

rike, Belgia og Island skårer signifikant høyere enn OECD-gjennomsnittet.

Variasjonen fra land til land er stor når det gjelder spredningen i resultatene. Standardavvik er ett slikt mål på spredning i materialet, og et høyt standardavvik angir stor spredning i resultatene. Det er bare fire land (Tyskland, New Zealand, Belgia og USA) som har høyere spredning enn Norge. Alle de andre nordiske landene har til dels betydelig lavere spredning enn Norge. Dette betyr at variasjonen i leseferdighet er større i Norge enn i mange andre land.

Jenter skårer bedre på leseprøven enn gutter i alle landene som inngår i PISA-undersøkelsen. I Norge oppnår guttene gjennomsnittlig 486 poeng, mot 529 poeng blant jentene. Forskjellen på gutter og jenter er dermed 43 poeng i jentenes favør. Forskjellene i Norge er forholdsvis store sammenlignet med andre land. Noe oppsiktsvekkende viste det seg imidlertid at Finland, som gjør det best på leseprøven, er det landet der kjønnsforskjellene er størst. I Finland er det en poengforskjell på 51 i jentenes favør. Andre land, som for eksempel Korea, har derimot både høy skåre på leseprøven og små forskjeller mellom jenter og gutter (14 poeng i forskjell). Også Irland, Japan og Storbritannia oppnår høy skåre på leseprøven samtidig som de relativt sett har små kjønnsforskjeller.

I følge undersøkelsen forlater 17 prosent av norske elever obligatorisk skole med så svake leseferdigheter at det med stor sannsynlighet vil gå utover deres fremtidige muligheter for utdanning, arbeid og livskvalitet. I Finland er dette tallet 7 prosent. Land som skårer høyt i PISA utmerker seg særlig ved at de har få svake lesere.

Undersøkelsen viser også at elever med etnisk minoritetsbakgrunn har lavere prestasjoner enn majoriteten. Dette er et mønster som finnes i de aller fleste land. Norge plasserer seg omtrent gjennomsnittlig av samtlige OECD-land med hensyn til størrelsen på disse resultatforskjellene.

35 prosent av norske 15-åringer sier at de aldri leser for fornøynsens skyld. På leseprøven oppnår denne gruppen bare et gjennomsnitt på 471 poeng. Elever som leser inntil 30 minutter hver dag skårer 528 poeng, og de som leser mellom 30 minutter og 2 timer hver dag skårer i gjennomsnitt 538 poeng (OECD 2001). Det er store kjønnsforskjeller mellom elevene når det gjelder lesing for fornøynsens skyld. Med unntak av i Japan, leser jenter oftere for fornøynsens skyld enn guttene (Lie m.fl. 2001).

Når det gjelder bruk av bibliotek, viser undersøkelsen at de finske elevene oftest låner bøker på bibliotek. Landet har et svært godt bibliotektilbud, og tilgjengeligheten er viktig (Lie m.fl. 2001). De

danske elevene ser også ut til å være hyppige brukere av bibliotek, mens de norske elevene er blant dem som sjeldnest låner bøker på biblioteket. Forskjellene fra land til land er imidlertid ikke spesielt store. Jentene låner gjennomgående oftere bøker på bibliotek enn guttene gjør i alle land. Det er ikke noen klar sammenheng mellom leseferdigheter og bruk av bibliotek.

De norske PISA-resultatene sammenlignes av Lie m.fl. (2001) med en leseundersøkelse foretatt av IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) i 1991. I 1991 var det de danske elevene som var de hyppigste boklånerne med de finske elevene på andre og de norske på tredje plass. De norske elevene lå den gangen nøyaktig på det internasjonale gjennomsnittet. I PISA oppgir de norske elevene lavest lånehypighet av alle de nordiske landene, og de ligger litt under gjennomsnittet for alle landene i undersøkelsen. I 1991 var det jentene som oppgav høyest lånehypighet i Norge, det samme ser vi nå. Selv om det ikke er mulig å sammenlikne tallene direkte, kan det likevel fastslås at kjønnsforskjellene har økt i guttenes disfavør i Norge. Det ser ut som om de norske jentene bruker bibliotekene omtrent like mye som før, mens guttene bruker dem mindre.

PISA-undersøkelsen inneholdt flere spørsmål om holdninger til lesing. Disse spørsmålene ble slått sammen til en indeks over samlede holdninger til lesing. Elevene i Portugal og Mexico skiller seg ut som de mest positive til leseaktiviteter. Deretter følger de finske elevene. De danske og islandske elevene ligger omtrent på gjennomsnittet, mens de svenske elevene ikke har fullt så positive holdninger til lesing. De norske elevene havner nesten helt nederst på denne oversikten.

IEA-undersøkelsen i 1991 hadde ikke tilsvarende spørsmål om holdninger til lesing, så det kan ikke sies hvorvidt norske ungdommer har mer negative holdninger til lesing nå enn de hadde for ni år siden. Likevel er måten de norske elevene skiller seg ut på i denne undersøkelsen urovekkende. De finske elevene har langt mer positive holdninger til lesing enn de norske – og de oppnår også langt bedre leseresultater i undersøkelsen (Lie m.fl.).

Med unntak av Mexico, ligger jentene over gjennomsnittet når det gjelder holdninger til lesing, mens guttene ligger under gjennomsnittet i alle OECD-land. Forskjellen på gutter og jenter er minst i Korea og Japan og størst i Finland. I de øvrige nordiske landene er kjønnsforskjellene også relativt store.

Etter funnene knyttet til lesevaner som ble refe-

rert ovenfor, er det ikke overraskende at jenter generelt er mer positive til leseaktiviteter enn gutter. Det som er foruroligende, er guttenes lave prestasjonsnivå, både når det gjelder holdninger til lesing og lesevaner (Lie m.fl. 2001).

På spørsmål om deltakelse i en del kulturelle aktiviteter, svarer 55 prosent av norske 15-åringer at de i løpet av det siste året aldri eller nesten aldri har vært på museum eller kunstutstilling, mot 42 prosent i OECD som helhet. 86 prosent oppgir at de ikke har vært på opera, ballett eller klassisk symfonikonserter i løpet av det siste året, mot 80 prosent i OECD som helhet. Å ha sett teaterforestillinger er det området norske 15-åringer skiller seg minst fra resten av OECD på, omtrent halvparten av 15-åringene oppgir at de har vært på teater en eller flere ganger i løpet av siste år. Når det gjelder sammenhengen mellom kulturelt aktivitetsnivå og prestasjoner, viser det seg at denne er mindre i de nordiske land enn gjennomsnittet i OECD.

Det foreligger ferske resultater fra PIRLS-undersøkelsen som kartlegger leseferdigheter blant 10-åringer. PIRLS-resultatene viser at norske elevers leseferdigheter er lavere enn nivået i alle de andre europeiske landene som er med i undersøkelsen (Solheim og Tønnesen 2003). Bak PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) står The International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). PIRLS 2001 omfatter vel 150 000 elever i 5777 skoler i 35 land. I Norge deltok 3459 elever fra 198 klasser fordelt på 136 skoler.

PIRLS-undersøkelsen bekrefter også at Norge har en relativt stor spredning i leseferdighet. Sverige og Nederland oppnår de beste resultatene i undersøkelsen og synes å kombinere et godt resultat med liten spredning. Finland deltok ikke i undersøkelsen. Den norske rapporten viser at det også er betydelige forskjeller mellom klassene. Det interessante er at det er en sammenheng mellom høyt gjennomsnitt i klassen og liten spredning. Tilsvarende er det stor spredning i klasser med lavt gjennomsnitt. Høyt gjennomsnitt synes heller ikke å ha sammenheng med at det er noen få gode lesere som trekker opp, men at det er mange gode lesere i klassen. Denne sammenhengen mellom gjennomsnitt og spredning i klassene fant man også i IEA-undersøkelsen i 1991 (Solheim og Tønnesen 2003).

Obligatorisk utprøving av kartleggingsprøver i leseferdighet på 2. og 7. klassetrinn pågår i perioden 2000–2004. Senter for leseforskning samler inn data fra et utvalg som deltar i den obligatoriske utprøvingen. Utvalget omfattet 1500 elever skole-

året 2001–2002, og er økt til 3000 elever inneværende skoleår. De nasjonale kartleggingsprøvene i leseferdighet viser en svekkelse av leseferdighetene til 7.-klassingene fra 1994 til 2001, og at 3.-klassingene i 2000 og 2001 leste noe dårligere enn 2.-klassingene i 1994 og 1997 på tross av at de har gått ett år lenger på skolen. Resultater fra 2002-prøvene for 3.-klassingene kan imidlertid tyde på at denne negative trenden er i ferd med å snu. (Liv Engen m.fl. Senter for leseforskning, Høgskolen i Stavanger.) Prosentandelen under den definerte «bekymringsgrensen» var lavere i 2002 enn i de to foregående årene og er nå relativt sammenlignbar med det en fant i 1994. Prosentandelen med «alt rett» på de forskjellige deloppgavene har også økt i forhold til undersøkelsene i 2000 og 2001. Med unntak av en av ordlesingsprøvene, er likevel prosentandelen med alt rett noe lavere enn i 1994.

Selve kartleggingsundersøkelsen gir ikke grunnlag for å forklare hva som er årsaken til den positive utviklingen vi nå ser. Forskerne bak undersøkelsen hevder likevel at den økte oppmerksomheten som har vært rettet mot småskoleelevenes ferdighetsnivå de siste årene må kunne antas å ha hatt en gunstig innvirkning på begynnerundervisningen i lesing, og dermed også på resultatene som oppnås når en skal kartlegge sider ved elevenes leseferdighet. Resultatene viser dermed at en bør opprettholde søkelyset på begynneropplæringen og på småskoleelevenes leseferdighet også i de kommende årene.

97 prosent av skolene som deltok i undersøkelsen har skolebibliotek eller tilgang til bibliotek, men det er stor forskjell på tilbudet som gis elevene når det gjelder antall bøker og tidsskrifter som er tilgjengelige.

De internasjonale undersøkelsene tyder på at norske elever i liten grad har lært å lære. De er relativt lite motiverte og ligger i PISA-undersøkelsen på sisteplass blant OECD-landene når det gjelder å beherske og bruke ulike læringsstrategier. PIRLS-studien bekrefter dette inntrykket ved å vise at norsk leseopplæring utmerker seg ved å være påfallende lite rettet mot å lære elevene gode lesestrategier for eksempel ved å svare på spørsmål om, skrive om eller kommentere det de har lest.

«Ung i Norge 2002» er en stor spørreskjemaundersøkelse som er utført blant et nasjonalt representativt utvalg på nesten 12 000 elever i ungdomsskole og videregående opplæring. Dataene ble samlet inn i februar 2002, og svarprosenten var på 92,3 (Rossow 2003).

Undersøkelsen viser at halvparten av elevene oppgir at de har vært på teater eller revy det siste

året – de fleste kun én eller to ganger, og andelen er høyere på videregående (62 prosent) enn på ungdomsskolen (43 prosent). Om lag én av tre har vært på museum det siste året, én av fire har vært på kunstutstilling, mens et fåtall (9 prosent) har vært på klassisk konsert. De aller fleste ungdommer ser som regel på TV på hverdagene, og halvparten ser vanligvis på TV mer enn to timer hver dag på hverdager (54 prosent av ungdomsskoleelevene og 44 prosent på videregående). Ungdoms mediebruk viser i noen grad en dreining i løpet av ungdomstida, fra TV-programmer til aviser, og interessen for nyheter og debatter øker.

Når det gjelder egen kulturell aktivitet, oppgir en av fem ungdommer at de spiller et musikkinstrument regelmessig, og en noe mindre andel (15 prosent) spiller i et band, orkester eller en musikkgruppe.

Ungdom flest er, eller har vært, medlem i én eller flere frivillige organisasjoner. I underkant av 7 prosent av alle elevene har aldri vært medlem i noen organisasjon, forening, klubb eller noe lag. Deltakelse i ulike frivillige organisasjoner endrer seg gjennom ungdomstida, og det skjer en nedgang i organisasjonsmedlemskap gjennom ungdomsårene. Nedgangen i organisasjonsdeltakelsen er særlig knyttet til medlemskap i idrettslag, som også er den organisasjonsformen som tiltrekker seg flest ungdommer. Det er også mindre utbredt å være med i en fritidsklubb på videregående, og en noe lavere andel oppgir at de er med i korps eller orkester.

2.4 Formell kompetanse – krav og realiteter?

Statistisk Sentralbyrå gjennomførte på oppdrag fra departementet i 2000 en undersøkelse om læreres kompetanse for undervisning i fag i grunnskolen. Undersøkelsen er basert på intervjuer med 3986 lærere som underviste i de aktuelle fagene i grunnskolen. Undersøkelsen viste følgende:

Rundt halvparten av lærerne som underviste i musikk og kunst og håndverk på småskoletrinnet hadde kompetanse tilsvarende 4 vekttall eller mer i disse fagene. 60 prosent av musikkklærerne på mellomtrinnet og 75 prosent på ungdomstrinnet hadde utdanning i musikk. 60 prosent av kunst- og håndverklærerne på mellomtrinnet og 70 prosent på ungdomstrinnet hadde utdanning i kunst og håndverk. (Statistisk Sentralbyrå: Kompetanse i grunnskolen. Hovedresultater 1999–2000).

Tre av ti lærere som underviste i kunst og håndverk, deltok i etterutdanning i forbindelse

med innføringen av L 97. På ungdomstrinnet var andelen nesten 50 prosent. 73 prosent av lærerne som deltok i etterutdanning i forbindelse med L 97 deltok i kurs som varte minst tre dager.

Lærerutdanning

På bakgrunn av Stortingets behandling av Innst. S. nr. 262 (2001–2002) og St.meld. nr. 16 (2001–2002) *Om ny lærerutdanning* ble det fastsatt nye rammeplaner for lærerutdanningene våren 2003.

I den treårige førskolelærerutdanningen er estetiske fag obligatoriske og kan i tillegg inngå som valgfag. Førskolelærer kan ansettes for arbeid i første klasse og med ett års relevant utdanning opp til og med 4. klasse. Estetiske fag er ikke obligatoriske i den nye allmennlærerutdanningen, men kan inngå i de to valgfrie årene. Flere høyskoler har erfaring med å tilby allmennlærerutdanning med vekt på musikk eller andre estetiske fag, som innebærer at den valgfrie delen er bundet til dette fagområdet.

Estetiske fag er et sentralt fagelement i den fireårige faglærerutdanningen i praktiske og estetiske fag, den treårige faglærerutdanningen i formgivning, kunst- og håndverk og den treårige faglærerutdanningen i musikk, dans og drama.

Studenter som har en faglig fordypning i estetiske fag, kan velge å utdanne seg til lærere ved å ta ettårig praktisk-pedagogisk utdanning, jf. St.meld. nr. 18 (2001–2002) Om høyere kunstutdanning.

De nye rammeplanene for lærerutdanning legger stor vekt på at utdanningen skal ha faglig tyngde og samtidig være praksisnær. Nye lærere skal ha god kunnskap om det samfunnsmandatet barnehagen eller skolen har, de skal forstå sin yrkesrolle og kunne samarbeide med foreldre og kollegaer. De skal være bevisst sin profesjon som lærer.

De nye rammeplanene omtaler danning som et sentralt aspekt ved lærerens kompetanse. Planene legger for det første vekt på å styrke *studentenes profesjonelle danning som yrkesutøvere*, deres faglige, pedagogiske og yrkesetiske kunnskaper og holdninger. For det andre legges det i planene vekt på at studentene også skal utvikle sin *personlige og allmenne danning*, slik at de kan stå fram som tydelige ledere, kan samarbeide, og gi elevene omsorg og veiledning.

Undersøkelser har vist at ikke alle lærere er fortrolige med hvordan de skal lære barn å lese og skrive. I den nye lærerutdanningen fra høsten 2003 innføres derfor, i tillegg til obligatoriske studier i norsk og matematikk (hver på 30 studiepoeng), en obligatorisk studieenhet i grunnleggende lese-

skrive- og matematikkopplæring. Her legges det stor vekt på kunnskap om hvordan barn utvikler begreper og språk, og på strategier for en god begynneropplæring i lesing, skriving og matematikk.

Skolebibliotekutdanning

Høgskolen i Agder har siden 1998 hvert år tilbudt skolebibliotek kunnskap 30 studiepoeng videreutdanning for lærere som fjernundervisning via internett. Høgskolen tilbyr også skolebibliotek kunnskap II som nettstudium. I samarbeid med utdanningsadministrasjonen i Nordland gjennomfører Høgskolen i Nesna et program for kompetanseutvikling av lærerstudenter, faglærere på høgskolen, øvingslærere og skolebibliotekarer i bruk og utvikling av skolebibliotek. Høgskolen i Oslo tilbyr, innenfor bibliotek- og informasjonsstudiene, utdanningsmuligheter som er aktuelle for skolebibliotekarer. Høgskolen i Bergen gir tilbud om pedagogikk og veiledning sett i forhold til «livslang læring» der biblioteket står sentralt.

I forbindelse med tiltaksplanen «Gi rom for lesing!» vil det bli iverksatt tiltak for å heve kompetansen hos skoleledere, lærere, skolebibliotekarer, førskolelærere og SFO-medarbeidere når det gjelder lesestimulering, litteratur- og skolebibliotek kunnskap og leseopplæring.

2.5 Samarbeid om kultur

Et aktivt samspill mellom skolen, hjemmene og institusjoner og organisasjoner i lokalsamfunnet er en viktig forutsetning for å gi barn og unge et godt fundament for å tilegne seg et bredt spekter av kulturelle ferdigheter.

2.5.1 Hjem – skole – samarbeidet

Opplæringsloven legger opp til et samarbeid mellom hjem og skole. Skolen skal legge til rette for at samarbeidet med hjemmet kommer i gang og det legges derfor avgjørende vekt på skolens informasjonsarbeid overfor hjemmene. Hjemmet og skolen må sammen arbeide for framgang og utvikling hos eleven. Samarbeidet skal basere seg på gjensidig respekt og vilje til å sette eleven i sentrum for samarbeidet. Et oppvekstmiljø hvor det legges til rette for kulturelle aktiviteter i og utenfor skolen er i dagens samfunn en viktig samarbeidsoppgave.

Representasjon i råd og utvalg og andre former for påvirkning og samarbeid kan gi foreldre og elever medinnflytelse i skolen. Hensynet til bru-

kermedvirkning er sikret gjennom en rekke bestemmelser i opplæringsloven. Brukermedvirkning er blant annet begrunnet i generelle demokratiensyn og hensynet til kvalitet i skolen. Disse hensyn taler for at elever og foreldre gis innflytelse på utformingen og organiseringen av opplæringen. Medvirkning fra elevene i rådsarbeidet på skolen kan gi dem opplæring i samarbeid og demokratisk tenkning, og engasjement fra brukerne kan være med å heve kvaliteten på opplæringen.

Opplæringsloven fastsetter i § 11–4 at det på hver grunnskole skal være et foreldreråd der alle foreldre som har barn i skolen er medlemmer. Foreldrerådet skal fremme fellesinteressene til foreldrene og medvirke til at elever og foreldre aktivt tar del i arbeidet med å skape et godt skolemiljø. Foreldrerådet skal arbeide for å skape godt samhold mellom hjem og skole, legge til rette for trivsel og positiv utvikling hos elevene og skape kontakt mellom skolen og lokalsamfunnet.

I 1976 ble foreldrerådet for grunnskolen etablert, i dag Foreldreutvalget for grunnskolen (FUG). Funksjonstiden for utvalget er fire år. FUG er et selvstendig rådgivende organ for departementet i saker om samarbeid mellom hjemmet og skolen. FUG skal arbeide for godt samarbeid mellom hjem og skole og ivareta foreldrenes interesser i skolesammenheng, jf. forskriften § 20–1. FUG har iverksatt mange tiltak med stor betydning for skolens kulturvirksomhet, blant annet utviklingen og koordineringen av *Grunnskolenes uke*.

Foreldrenes involvering i barnas skolegang og foreldrenes tilknytning til skolen er viktig ikke bare for de resultater barn oppnår på skolen, men også for hvordan minoritetslevende blir integrert i skolen. Vi vet imidlertid at minoritetsforeldre ofte har få tradisjoner fra sitt hjemland med hjem-skole samarbeid, og at minoritetsforeldre har mindre tilknytning til skolen enn majoritetsforeldrene (Nordahl 2000). Høsten 2002 iverksatte derfor Utdannings- og forskningsdepartementet prosjektet Minoritetspråklige foreldre – en ressurs for barns opplæring i skolen. 14 skoler fra Oslo, Drammen, Bærum, Fredrikstad og Rælingen er med i det 3-årige prosjektet ledet av Foreldreutvalget for grunnskolen. Hovedmålet med prosjektet er at foreldre med minoritetsbakgrunn skal få økt trygghet og styrke i sin rolle som foreldre slik at barna kan fungere godt i en flerkulturell skole og et flerkulturelt samfunn.

2.5.2 Skolefritidsordningen

Skolefritidsordningen er et frivillig tilbud for elever 1. – 4. klasse. Skolefritidsordningen skal legge

til rette for lek, kulturelle aktiviteter og fritidsaktiviteter med utgangspunkt i barnas alder, funksjonsnivå og interesser. Skolefritidsordningen skal gi barna omsorg og tilsyn, og funksjonshemmede barn skal gis gode utviklingsvilkår.

De statlige føringer for SFO vektlegger at denne arenaen skal bidra til helhet og sammenheng for barna ved å samarbeide med skole, hjem, samt kultur- og fritidstiltak i lokalmiljøet, jf. St.meld. nr. 40 (1992–93), jf. Innst. S. nr. 234 (1992–1993) ...*vi smaa, en Alen lange*. St.meld. nr. 55 (1996–97), jf. Innst. S. nr. 234 (1996–1997) *Om skolefritidsordningen* vektlegger et samarbeid mellom SFO og musikk- og kunstsikoler, samt frivillige organisasjoner.

Nasjonal evaluering av skolefritidsordningen (NTF-rapport 2002:4) viser at benyttelse av kulturtilbud i lokalmiljøet både av SFO-ansatte og foreldre vurderes som de minst viktige oppgavene. Evalueringen viser at ansatte rapporterer at det i liten grad er lagt til rette for samarbeid mellom SFO og musikk-skole, idrettsskoler/-lag og andre kulturinstitusjoner. Både foreldre og ansatte mener SFO mer skal være en friarena enn en strukturert, pedagogisk arena. Foreldre som har barn med særskilte behov, ønsker i høyere grad struktur og aktiviteter styrt av voksne.

Ved behandlingen av kommuneproposisjonen for 2003 vedtok Stortinget å innlemme tilskuddet til SFO i rammetilskuddet til kommunene fra 1. august 2003.

I Ot.prp. nr. 67 (2002–2003) har regjeringen foreslått nødvendige endringer i opplæringsloven som følge av innlemmingen i rammetilskuddet. I budsjettforslaget for 2004 vil departementet komme tilbake med en plan for utvikling av skolefritidsordningen. Planen vil legge til grunn det kommunale ansvaret for tilbudet og tydeliggjøre på hvilke måter staten kan bidra til utviklingen av skolefritidsordningen, i et samarbeid med kommunene.

Det er viktig å spre gode erfaringer om ulike former for samarbeid mellom SFO, musikk- og kulturskolene og frivillige organisasjoner. Nettverk for SFO arbeider målrettet og aktivt på mange områder og kan ses som en aktiv part i et slikt spredningsarbeid.

2.5.3 Nærmiljø og skole

I prinsippene og retningslinjene for opplæringen i grunnskolen framheves det at skolen skal være en aktiv og levende kulturinstitusjon i lokalsamfunnet. Skolen må derfor dra nytte av elevenes nærmiljø og lokalsamfunnet for å eksemplifisere, konkretisere og utfylle læreplanene for fagene. Skolen

bør samarbeide med organisasjoner, institusjoner og andre i lokalsamfunnet som arbeider med tiltak for barn og unge.

Skolen skal være aktiv som et ressurs-, kraft- og kultursenter for lokalsamfunnet, der det knyttes nærmere kontakter; ikke bare mellom voksne og unge, men også til lokalt arbeids- og næringsliv. (L97 Generell del)

I Norge har skolekorps, skolekor og skoleteater lang tradisjon som kulturelle aktiviteter sterkt knyttet til skolens virksomhet. En viktig faktor for suksess er at samarbeidet er god forankret lokalt og at partene ser behovet for planlegging, gjennomføring og vurdering i et forpliktende fellesskap. De ulike partene må kunne nå sine mål for at samarbeidet skal være vellykket.

3 Musikk- og kulturskolene

Den kommunale musikk- og kulturskolen, tidligere musikkskolen, har en vel 30-årig historie i Norge. Opprettelsen av kommunale musikkskoler har utgangspunkt i den lokale musikkinteressen og kommunalt engasjement. Musikkskolenes formål var å gi et undervisningstilbud i musikk til alle barn og unge, uavhengig av bosted og økonomi, som et frivillig tilbud utenom den obligatoriske skolen.

Musikk- og kulturskolene er lovfestet som et kommunalt ansvar. Det er opp til den enkelte kommunen å velge omfang og innhold i musikk- og kulturskolen. Dette har ført til at det er blitt utviklet gode tilbud i ulike deler av landet. Ulike lokale tradisjoner har satt sitt preg på innholdet og profilen til skolene.

3.1 Utviklingen av musikk- og kulturskolene gjennom 30 år

Det er i perioden siden 1970 laget flere utredninger om musikkskoler. Innstillingen «Musikkskolene. En dynamo i det lokale skole- og kulturmiljøet», (Dugstadutvalget 1989), har beskrevet flere av disse. Her uttrykkes målet for de kommunale musikkskolene slik:

«I samarbeid med skoleverket og musikklivet skal den kommunale musikkskolen medvirke til å skape musikkundervisningstilbud der både bredde og kvalitet ivaretas. Dette kan oppnås ved blant annet å støtte musikkundervisning i andre skoler/institusjoner som ønsker et samarbeid med musikkskolen ved at den bygges opp som et musikkpedagogisk service-senter i kommunen.»

I Innst. S. nr. 234 (1992–93), jf St. meld. 40 (1992–93) *...vi smaa, en Alen lange*, sluttet Stortinget seg blant annet til departementets forslag om at det i hver kommune burde foreligge en samordnet plan for opplæringen. Planen skulle ta særlig hensyn til funksjonshemmede. I samme innstilling støtter et flertall en målsetting om at musikkskoleelevene skulle utgjøre minst 30 prosent av alle grunnskoleelever. Samme målsetting kommer frem i Innst.O nr. 36 (1993–94), jf. Ot.prp.nr.21

(1993–1994) *Om lov om endringer i lov av 13. juni 1969 nr. 24 om grunnskolen.*

I Budsjettinst. S. nr 12 (2002–2003) peker en enstemmig komite på at målsettingen som Stortinget har satt på 30 prosent langt fra er nådd.

I løpet av 1990-årene ble innholdet i skoleslaget utvidet med andre kulturelle uttrykk som dans, drama/teater, billedkunst, litteratur, kulturminnevern og husflidsteknikker. De tidligere utdanningskontorene har bidratt til at det på regionalt og lokalt nivå er blitt lagt til rette for samarbeid mellom kultursektoren og skolesektoren om blant annet videreutvikling av kommunale musikk- og kulturskoler. De har også hatt ansvaret for å veilede kommunene i sin region om alle spørsmål knyttet til etablering og drift av kommunale musikk- og kulturskoler. Departementet la fra 1997 enkelte oppgaver vedrørende kommunale musikk- og kulturskoler til tidligere Statens utdanningskontor i Sør-Trøndelag, jf. rundskriv F-31-97. Utdanningskontoret skulle blant annet bidra til å utvikle tilskuddsordningene og tilskuddsrutinene for å bidra til god måloppnåelse. Kontoret ble også tillagt ansvar for å utarbeide landsdekkende statistikker og rapporter og administrere ordningen med utviklingsmidler. I behandlingen av statsbudsjettet for 2003 ba komiteen om at utviklingsmidlene fra og med budsjettåret 2003 skulle overføres direkte til Norsk Kulturskoleråd.

Etter hvert som kommunene utvidet tilbudet innen skoleslaget, ble navnet endret til musikk- og kulturskoler. Noen kommuner benevner i dag skolene som kulturskoler. Mange kommuner har god erfaring med musikk- og kulturskolen som et kulturelt sentrum i nærmiljøet.

Med kunstscoler menes offentlige eller private virksomheter som underviser barn og unge i de visuelle kunstfagene i fritiden eller i samarbeid med grunnskolen. De første skolene ble etablert i 1989. Tilbudet omfatter barn i førskolealder, elever i grunn- og videregående skole samt voksne.

Etter lovfestingen av musikk- og kulturskoler i juni 1997 har utviklingen gått i retning av sammenlåing av kunstscoler og musikkskoler.

Det er grunn til å anta at utviklingen av musikk- og kulturskolene er en av hovedårsakene til at

Tabell 3.1 Grunnskoleelever ved musikk- og kulturskolene

	94/95	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02
Antall	59 094	61 454	56 394	59 331	65 862	70 640	70 629	76 220
Deltakelse	12.6 %	12.9 %	11.6 %	10.6 %	11.5 %	12.4 %	12.0 %	13,1 %

Kilde: Statens utdanningskontor i Sør-Trøndelag, NMOK

Norge har god rekruttering til kulturlivet, særlig til ulike orkestre og musikkgrupper. En rekke store talenter som de senere år har gjort seg bemerket nasjonalt og internasjonalt, har vært elever ved de kommunale musikk- og kulturskolene.

Undervisningspersonalet i musikk- og kulturskolene er lærere med både formell og reell kompetanse. Det kan være lærere med formell høyskole- eller universitetsutdanning og det kan være lokale kunstnere og kulturbærere, kunsthåndverkere, personer med husflidsbakgrunn og andre. Mangelen på lærerkrefter er imidlertid stor. St.meld. nr. 18 (2001–2002) *Kvalitetsreformen Om høyere kunstutdanning* peker på at utdanningen av faglærere er styrket på ulike måter. Dette er gjort i første rekke for å avhjelpe situasjonen i den obligatoriske skolen, men vil i tillegg kunne bedre situasjonen også for musikk- og kulturskolene.

Mange kommuner har bygd opp sine musikk- og kulturskoler til å bli kulturpedagogiske ressursentra i kommunene. Dette innebærer at de har bygd opp en kompetanse slik at musikk- og kulturskolen kan bistå andre aktører som grunnskole, videregående opplæring, andre offentlige institusjoner og kulturlivet ellers i deres arbeid med å realisere sine mål. Dette har disse kommunene sett som god ressursutnyttning. De får på denne måten bygd opp ulike typer spisskompetanse i et miljø som i samarbeid kan benyttes av alle. Alternativet vil være å spre spisskompetanser på ulike enheter i kommunen, hvilket vil gjøre den vanskeligere tilgjengelig for fellesskapet. Musikk- og kulturskolen har en organisering som gir stort rom for fleksibilitet. Dette medfører blant annet at den kan knytte til seg lokale kunstnere og kulturbærere på en enklere måte enn det grunnskolen ser muligheter for, selv om læreplanverket også på dette feltet gir gode muligheter for grunnskolen. Slik kan musikk- og kulturskolen knytte til seg det beste både når det gjelder formal- og realkompetanse.

Alle kommunene har nå et kulturskoletilbud, alene eller i samarbeid med andre kommuner. Det er stor variasjon i deltakelsen i musikk- og kulturskolen fra kommune til kommune. Dekningen varierer fra 1,2 prosent i Oslo til 96,9 prosent i

Ulvik kommune. 75 kommuner har over 30 prosent deltakelse.

Siste sammenfatning av data om kommunale musikk- og kulturskoler er fra våren 2002. Dataene er hentet fra kommunenes søknader om statsstøtte og fra grunnskolestatistikken (GSI) og sammenfattet av Statens utdanningskontor i Sør-Trøndelag i Tilstandsrapport om kommunale musikk- og kulturskoler skoleåret 2001–2002. Disse dataene viser at i overkant av 93 000 barn og unge benyttet musikk- og kulturskoletilbudet i 2002. Av disse var omlag 76 000 i grunnskolealder. I overkant av 7600 barn var under grunnskolealder, og omlag 9500 var over. Det vil si at 13,1 prosent av grunnskoleelevene i landet benyttet dette tilbudet. Det totale elevtallet representerte omlag 97 000 elevplasser som betyr at ca 4 000 elever benyttet flere enn ett tilbud.

3.1.1 Rapporten Kulturskolen – kunststykket i kommunenes satsing for et rikere lokalmiljø – «Eikemorapporten»

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet oppnevnte i 1998 en arbeidsgruppe for å oppsummere erfaringer fra forsøk med musikkskoler og forsøk med kunstscoler og andre kulturelle aktiviteter. Arbeidsgruppen la i sin rapport frem forslag for videreutvikling av musikk- og kulturskoler knyttet til omfang, innhold, organisering og tilgjengelighet, samarbeid inne den enkelte kommune, interkommunalt samarbeid, nasjonale tilbud, ledelse og personalbehov. Arbeidsgruppen fremmet også forslag til økonomisk tilrettelegging.

Arbeidsgruppen pekte på at kommunen selv vedtar omfanget av musikk- og kulturskoletilbudet, men anbefalte at tilbudet i prinsippet ble gjort gjeldende for alle barn og unge i kommunen slik at antall elever i skoleslaget tilsvarte minst 30 prosent av grunnskoleelevene i kommunen.

Når det gjelder omfanget og innholdet i musikk- og kulturskolene, mente utvalget at det burde finnes flere ulike tilbud innenfor musikk og innenfor andre kulturelle uttrykk. Tilbudene burde gjenspeile det lokale kulturlivet. I hvert fylke burde det organiseres tilbud for viderekomne elever. Rap-

porten pekte på at det burde utarbeides en rammeplan for musikk- og kulturskoler.

Arbeidsgruppen ga anbefalinger om tilstrekkelig ledelse ved hver musikk- og kulturskole. Videre pekte den på behovet for undervisningspersonale med både real- og formalkompetanse. Det ble foreslått å sette i gang tilpasset pedagogisk utdanningstilbud på høyere nivå for alle kulturfagene og øke kapasiteten på eksisterende tilbud.

I rapporten ble det foreslått at opplæringen skulle legges nærmest der elevene bodde, særlig for de yngste elevene. Det ble også foreslått at musikk- og kulturskolen burde ha et eget sted med tilpassede lokaler for ulike undervisningstilbud, for skolens administrasjon og for lærerpersonalet.

Arbeidsgruppen tok opp praktiske spørsmål vedrørende lokalt, interkommunalt og nasjonalt samarbeid. Den foreslo at utviklingsavdelingen ved Norsk Kulturskoleråd skulle få status som et nasjonalt kompetansesenter med veiledningsoppgaver overfor kommunene.

De økonomiske konsekvensene ble viet stor oppmerksomhet. Arbeidsgruppen foreslo at statstilskuddet skulle videreføres som et øremerket tilskudd og utgiftene dekkes ved skolepenger, stats-tilskudd og kommunal andel etter følgende prosentvise fordeling: 10 prosent, 45 prosent og 45 prosent, samt med en forenkling av reglene for tildeling. Det var ønsket at elevenes egenbetaling skulle ha en øvre grense.

Departementet sendte utredningen til høring. Høringsuttalelsene støttet i hovedsak opp om utredningen.

Rapporten inneholdt en rekke forslag til hjelp for kommunene i deres arbeid med å videreutvikle kvalitativt gode musikk- og kulturskoletilbud. Utredningen er tidligere sendt ut til kommunene som informasjon og inspirasjon og har hatt en viktig veiledende funksjon.

3.1.2 Lovregler om musikk- og kulturskoler

I 1997 ble kommunene, gjennom grunnskoleloven, pålagt å ha et offentlig musikk- og kulturskoletilbud i kommunen. Lovteksten (§ 42 c i grunnskoleloven og senere § 13–6 i opplæringsloven) sier at:

«Alle kommunar skal aleine eller i samarbeid med andre kommunar ha eit musikk- og kulturskoletilbod til barn og unge, organisert i tilknytning til skoleverket og kulturlivet elles»

For å få innarbeidet en paragraf om musikk- og kulturskoler i lov om grunnskolen, kom det i en periode, fra ulikt hold, innspill både til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Stortinget.

Ved behandling av Ot. prp. nr. 38 (96–97) *Om lov om endringar i lov 13. juni 1969 nr. 24 om grunnskolen m.m.*, jf. Innst. O. nr. 95 (96–97), foreslo flertallet i komiteen å forankre musikk- og kulturskolene i en lovtekst som skulle tas inn i grunnskoleloven. Da lovparagrafen ble vedtatt i Stortinget hadde den minimalt med forarbeider. Det førte til at lovens intensjon var lite utdypet, og lovteksten hadde ikke vært med i høringsrunder før endring av grunnskoleloven.

Gjeldende rett på området

Musikk- og kulturskoletilbud etter opplæringsloven § 13–6 er verken grunnskoleopplæring eller videregående opplæring. Aktivitetene er som hovedregel ikke omfattet av bestemmelsene om grunnskoleopplæring eller videregående opplæring i opplæringsloven. I tillegg til § 13–6 er det to bestemmelser i opplæringsloven som gjelder for musikk- og kulturtilbudet. Det er § 14–1 om tilsyn og § 15–1 som informerer om forvaltningsloven. Ellers gjelder ikke opplæringslovens regler for musikk- og kulturskoletilbudet. Dette betyr blant annet at lærere som underviser i slike skoler, ikke er omfattet av kompetansekravet i § 10–1 med forskrifter, og at rektorkravet i § 9–1 heller ikke gjelder.

Loven krever at kommunen skal ha et tilbud som både er musikktilbud og kulturtilbud. Loven fastsetter ikke krav til omfang av kommunens musikk- og kulturtilbud.

Praktisering av regelen

Med tanke på kommunal selvråderett er lovteksten åpen når det gjelder omfang og innhold. Dette har blant annet naturlig ført til store forskjeller i tilbudets omfang fra kommune til kommune og fra distrikt til distrikt. Musikk- og kulturskolene baserer seg, i tillegg til det nasjonale, på lokal tradisjon og kultur. I dette kan det ligge store variasjoner fra distrikt til distrikt og fra landsdel til landsdel. Det har vært viktig å sikre denne lokale handlefriheten og tilpasningen.

3.1.3 Norsk Kulturskoleråd

Norsk Musikkskoleråd ble etablert i 1973. Som en naturlig del av utviklingen forandret organisasjonen navn i 1997 fra Norsk Musikkskoleråd til Norsk Musikk- og Kulturskoleråd. Norsk Kunstskoleråd ble del av organisasjonen i 2000 og navnet ble da endret til Norsk Kulturskoleråd. Organisasjonen har et nært samarbeid med de sentrale

myndigheter. Norsk Kulturskoleråd er en interesseorganisasjon som på vegne av kommunene arbeider for musikk- og kulturskolenes rammevilkår. Alle kommuner med kommunale musikk- og kulturskoler har rett til medlemskap i Norsk Kulturskoleråd, og 410 av landets kommuner med musikk- og kulturskoler er medlemmer.

En av organisasjonens hovedoppgaver er å arbeide for utvikling av kvaliteten i skoleslaget. For å løse disse oppgavene har rådet opprettet en utviklingsavdeling som i det siste tiåret blant annet har gjennomført et landsomfattende utviklingsprogram, «Positivt skolemiljø». Dette utviklingsprogrammet har involvert en rekke kommuner, grunnskoler og kulturskoler i alle fylker i landet. Programmet har lagt et grunnlag i kommuner og fylker som de kan bygge videre på når det gjelder Den kulturelle skolesekken, som omtales i eget kapittel. Utviklingsavdelingen har også gjennomført prosjekter som for eksempel «Kor Arti», «Ut på golvet» og «Nysirkus». Gjennom dette arbeidet har rådet opparbeidet seg en høy kompetanse på feltet.

3.2 Økonomi

Musikk- og kulturskolene skal gi et undervisnings tilbud i musikk og andre kulturaktiviteter til barn og unge, uten hensyn til hvor de bor eller til foreldrenes økonomi. I 1984 ble det innført et statlig øremerket tilskudd for å stimulere kommunene til å øke antallet elever i musikk- og kulturskolene. Tilskuddet er knyttet til antall undervisningstimer. Tilskuddssatsen per time til musikk- og kulturskoler var i 2003 på 74,20 kroner.

Ansvar for forvaltningen av tilskuddet til kommunale musikk- og kulturskoler er delt mellom Utdannings- og forskningsdepartementet og Fylkesmennene. Departementet har det overordnede ansvaret for tilskuddsordningen gjennom fastsetting av tildelingskriterier og rutiner for rapportering. Fylkesmennene har ansvaret for saksbehandling, utbetaling av tilskudd og kontroll.

For at en kommune skal få tilskudd må kommunene gi et musikk- og kulturskoletilbud som omfatter opplæring i musikk. I tillegg kan tilbudet omfatte opplæring i dans, drama og andre kunst- og kulturuttrykk. Kommunen må eie og drive musikk- og kulturskolen, og opplæringen må følge skoleåret. Foreldrebetalingen må ikke overskride et gitt beløp per elevplass per år. Maksimumsbeløpet blir gjort kjent i den årlige kunngjøringen av tilskuddet.

I budsjettet for 1998 ble rammetilskuddet til

Tabell 3.2 Utbetalt tilskudd til musikk- og kulturskoler over statsbudsjettet i 1000 kr Regnskapstall

2000	2001	2002	2003
88 100	83 500	88 009	91 059

kommunene økt med 10 mill. kroner for å dekke den kommunale egenandelen for de kommunene som på grunn av lovfestingen av kommunale musikk- og kulturskoler måtte etablere et slikt tilbud.

Musikk- og kulturskolene blir i dag finansiert med om lag 15 prosent i øremerket tilskudd fra staten, 65 prosent fra kommunene og 20 prosent fra brukerbetaling, når salgsinntekter og andre tilskudd ikke er medregnet. Den kommunale andelen har over tid økt. Dette må imidlertid ses i sammenheng med det samlede økonomiske opplegget overfor kommunesektoren.

Tilskuddet er en regelstyrt ordning, der økt aktivitet medfører økte bevilgninger over statsbudsjettet.

Ifølge tall innhentet fra Norsk Kulturskoleråd, har antallet barn og unge som står på venteliste for å delta i det kommunale musikk- og kulturskoletilbudet i kommunene økt suksessivt fra 13 570 for skoleåret 2000–2001 til 15 500 for skoleåret 2001–2002 og ca. 18 000 høsten 2002. Kommuner med lange ventelister vil kunne ta inn flere elever dersom de kan heve brukerbetalingen for deltakerne.

3.2.1 Utviklingsmidler

Siden tidlig på 1990-tallet har det fra statlig hold vært bevilget et eget tilskudd til utvikling av musikk- og kulturskolene. Målet med denne tilskuddsordningen er å bidra til å utvikle musikk- og kulturskoletilbudet i kommunene ved å stimulere til aktivitet og utvikling av gode modeller for innhold, organisering og samarbeid lokalt. Disse midlene var de første årene forvaltet av Norsk Musikk- og Kulturskoleråd og fra 1997 av Statens utdanningskontor i Sør-Trøndelag. I 2003 er midlene tildelt direkte til Norsk Kulturskoleråd. Av rundskriv F 31–97 gikk det frem at midlene skulle benyttes til tiltak som kunne bidra til å styrke samarbeidet mellom grunnskolen og den kommunale musikkskolen, og mellom skolefritidsordningene og musikkskolen. Utviklingsmidlene kunne også benyttes til videreutvikling av musikk- og kulturskolene

I 2002 utgjorde tilskuddet 7,3 mill kr. Deler av disse midlene gikk til utviklingsprogrammet Positivt skolemiljø. En mindre del av midlene har årlig

gått til musikkopplæring på høyere nivå, i vesentlig grad knyttet til Norsk Musikkskoleorkester. 2,1 mill kr av midlene ble i 2002 fordelt på kommuner og organisasjoner som arbeider for utvikling av skoleslaget, etter søknad. 160 søknader kom inn med en samlet søknadssum på kr. 7 718 000. Dette viser en stor interesse for å videreutvikle skoleslaget og for å øke kompetansen blant dem som arbeider i musikk- og kulturskolene.

Norsk Kulturskoleråd får et direkte tilskudd

over statsbudsjettets kap. 224 Fellestiltak i grunnskolen og videregående opplæring, post 70 Tilskudd. Dette er et tilskudd til administrasjon. Tilskudd over denne posten går til landsomfattende tiltak i regi av offentlige og frivillige organisasjoner som på ulike måter medvirker til å nå målene som er satt i loven, budsjettet og i læreplanen.

Departementet ser det som viktig å få en god ressursutnyttelse av de samlede midlene til Norsk Kulturskoleråd.

4 Kulturuttrykk i skolen i dag – utviklings- og samarbeidstiltak

Som læringsarena og kulturbærer forankrer skolen elevene i en kulturell tradisjon samtidig som elevene også utvikler kulturell kompetanse i møte med framtidige utfordringer knyttet til globalisering, IKT, bevissthet omkring god estetikk i omgivelsene og raskt økende informasjonstilfang. Et vidt spekter av tiltak er nødvendig for å møte utfordringer relatert til både kulturell kontinuitet og utvikling. Det foregår derfor utstrakt arbeid med utviklings- og samarbeidstiltak knyttet til integrering av kunst og andre kulturelle uttrykk i skolen både på lokalt, regionalt og sentralt nivå. Betydningen av bevisst og tydelig skoleledelse er avgjørende for å gi elevene den opplevelse av og erfaring med kulturelle uttrykk som er forutsatt i læreplanverket. Rektor har frihet til å prioritere slik at skolens virksomhet reflekterer lokal variasjon i kulturliv og kulturell bakgrunn. Dette skjer i tilknytning til og i tillegg til arbeid som er hjemlet i lov og forskrift. Kapitlet beskriver noen slike tiltak.

4.1 Litteratur og bibliotek

En hovedutfordring på litteraturområdet er å inspirere barn og unge til lesing. I skolen er skolebiblioteket en viktig arena for litteratur og stimulering av leselyst hos barn og unge. I St. prp. nr. 1 (2002–2003) peker departementet på arbeidet med å styrke kompetansen i bruk av skolebibliotek og gjennomføring av tiltak for å fremme leseglede hos elevene.

Departementets nye tiltaksplan «Gi rom for lesing!» Strategi for stimulering av leselyst og leseferdighet 2003–2007 inneholder en rekke tiltak på området litteratur og bruk av skolebibliotek. I planen understrekes sammenhengen med Den kulturelle skolesekken.

Læringscenteret har fått en sentral rolle når det gjelder å initiere, iverksette og koordinere tiltakene i planen, prosjekter, programmer, kompetanseutvikling og evaluering. Dette innebærer blant annet fordeling av utviklingsmidler til lesestimulering og bruk av skolebibliotek, igangsetting og oppfølging av forskning, nettverksbygging og samarbeid med en rekke aktører i offentlig og privat sektor.

Læringscenteret skal etablere et nettsted for lesing. I den forbindelse er det aktuelt å samordne hovedområdet for skolebibliotek på Skolenettet med andre nettressurser innad i Læringscenteret og med eksterne nettsteder. Nettpublikasjonen «Bruk skolebiblioteket» inneholder en rekke praktiske eksempler på bruk av skolebibliotek i litteraturformidling og informasjonskompetanse (*information literacy*) i ulike fag i grunnskolen.

Nåtidens store mengder informasjon stiller nye krav til vår evne til å finne frem, sortere og bearbeide kilder. Skolebibliotekene er et naturlig sted for å utvikle og bruke informasjonskompetanse (*information literacy*) hos elevene og flere kommuner satser på å utvikle denne funksjonen i skolebiblioteket.

Folkebibliotekene er lovpålagt å bistå skolesektoren med råd og veiledning, og samlingene her er et viktig supplement til skolebibliotekene. Mange folkebibliotek har igangsatt gode prosjekter for å stimulere leselysten hos elever i grunnskolen, og flere har laget egne tjenester for barn og unge på Internett. Flere fylkesbibliotek arrangerer kurs og konferanser i samarbeid med skolesektoren.

Tiltak som fremmer leselyst er viet oppmerksomhet i mange skoler. Lesevake, forfatterbesøk, lesekonkurranser, leseaksjoner, lesediplomer, lesebarometer, bokdager, dramatisering, leseverksted, lesestafett, ungdom formidler for yngre elever, lytt og les, skriveverksted, bokomtaler på nettet m.v. er blant de mange tiltak som skoler og kommuner rundt om i landet har satt i gang og som mange driver med jevnlig. Det meldes at slike prosjekter vekker leselyst og får elevene til å lese. Erfaring fra slike prosjekter tilsier at de ikke skal vare for lenge, men heller være tiltak som gjentas ofte, helst hvert år og for eleven i nye former fra år til år.

Norsk forfattersentrum arbeider blant annet for å la forfattere møte skoleelever, for å fortelle om skriveprosesser og sitt eget kunstneriske arbeid. I 2001 var det 45 000 elever som fikk forfatterbesøk i regi av Norsk forfattersentrum.

Foreningen !les arrangerer årlige leseaksjoner rettet mot barn og unge i skolen, kalt *aksjon tXt*, med 13–16-åringene som målgruppe. Utgangspunkt

tet for deltakelse er lesing i en pocketbok med utdrag fra ny norsk og oversatt litteratur for ungdom. Målet for aksjon «Dramatisk» i 2003 er at lesing av utdrag fra nye norske og oversatte ungdomsbøker kan gi inspirasjon til å formidle leseopplevelser i dramatiske uttrykk. Iles har mottatt støtte til aksjonen fra Læringssenteret, UFD og KKD slik at alle skoleelever kan delta gratis.

Iles arrangerte våren 2003 aksjonen *Norvegelsk* som ble svært godt mottatt i skolene og fikk tilslutning fra 30 000 ungdomsskolelever. Hensikten med aksjonen var å styrke språkbevisstheten hos ungdom gjennom arbeid med ulike oversettelser av sakprosa og skjønnlitteratur fra engelsk til norsk og med en kaostekst der engelske populæruttrykk skulle erstattes av norske ord. Aksjonen var tilrettelagt for bokmål og nynorsk.

Verdens bokdag. UNESCO har utpekt 23. april til Verdens bok- og opphavsrettsdag. En rekke organisasjoner og institusjoner står bak arrangementer den dagen. Den norske bokhandlerforening utgir en folder med ideer og organiserer materiell til bokhandlere, skole- og folkebibliotek. Mange skoler har arrangementer i tilknytning til denne dagen.

Troll i ord var et lesestimuleringsprosjekt i Stavanger 1998–2001 som er evaluert av Senter for leseforskning ved Høgskolen i Stavanger, med positivt resultat. Hovedmålet med leseprosjektet Troll i ord var å finne gode metoder for å fremme barn og unges leselyst, og å sikre at erfaringene har overføringsverdi til hele landet.

Lesestafetten er et landsomfattende leseprosjekt der unge leser for yngre og er en oppfølger av Troll i ord. Hvert fylkesbibliotek ved en «budbringer» er ansvarlig for gjennomføringen av opplesninger i ungdomsskoler i lokalmiljøene. Tiltaket går ut på at elever fra videregående skoler leser fra en selvvalgt bok for elever i ungdomsskolen.

I de siste årene har flere kommuner og fylkeskommuner satsset på skolebibliotekutvikling. Det kan nevnes at Troms fylkeskommune har laget en handlingsplan (2002–2005) som omfatter skolebibliotek både i grunnskole og videregående opplæring. I Nordland fylke inngikk tidligere Statens utdanningskontor i Nordland samarbeid med Høgskolen i Nesna om kompetanseheving av skolebibliotekarer. Deichmanske bibliotek har i flere år samarbeidet nært med skoleetaten i Oslo om kompetanseheving av lærere som arbeider i skolebibliotekene.

Finnmark fylkeskommune har laget handlingsplan (2001–2004) for skolebibliotekene i grunnskolen. «Bibliotekvakten» er et nettsted for «chat» med en bibliotekar og er utviklet ved Vestfold fyl-

kesbibliotek. Rundt 15 bibliotek rundt om i landet med 70 bibliotekarer er sammen om å drifte tjenesten. Tjenesten brukes mye av elever.

Samarbeid mellom skolebibliotek og folkebibliotek gir stor gevinst. Det er en utfordring for kommunene å få til slikt samarbeid. Som eksempel kan nevnes Deichmanske bibliotek som har inngått formalisert samarbeid med skoleetaten i Oslo som inneholder sentrale støttetjenester fra folkebiblioteket til skolebibliotekene, blant annet holder de 40 timers-kurs for skolebibliotekarer og drifter nettstedet *Skoleverksted* og *Detektor*.

Lesekvarten, et opplegg der foreldre og barn leser sammen, gjennomføres ved flere skoler. Foreldreutvalget for grunnskolen (FUG) har utgitt materiell om opplegget.

«Les for livet» er et prosjekt i perioden 2002–2004 for elever i 2., 5. og 7. klasse i noen kommuner i Hordaland. Prosjektet har fått tilskudd av Statens bibliotektilsyn.

Prosjektet «Leser søker bok» er et initiativ fra Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og har som mål å styrke litteraturtilbudet til funksjonshemmede med behov for særskilt tilrettelegging. Prosjektet innbefatter en utprøving av leseombud og tilrettelagt litteratur. Sosial- og helsedirektoratet har gitt støtte til prosjektet.

Karmøy kommune følger opp satsingen på skolebibliotek med nettverksbygging. Kommunen har deltatt i EU-prosjektet SLAM (School libraries as multimedia centers).

«Prosjekt leselyst» i Øvre Eiker kommune retter seg mot lesestimulering av barn og gir barn positive opplevelser av litteratur på et tidlig tidspunkt fra barnehage til skole.

6 kommuner i Nord-Østerdal har, blant annet i samarbeid med PP-tjenesten, hatt et prosjekt for å styrke leseferdigheter. Gjennom målrettet arbeid har de oppnådd å halvere antall elever under kritisk grense når det gjelder leseferdighet.

4.2 Den kulturelle skolesekken

Den kulturelle skolesekken ble etablert i 2001 som et samarbeid mellom Kultur- og kirke departementet og Utdannings- og forskningsdepartementet. De overordnede målsettingene med Den kulturelle skolesekken er:

- å bidra til at elever i grunnskolen får et profesjonelt kulturtilbud
- å legge til rette for at elever i grunnskolen lettere skal få tilgang til, gjøre seg kjent med og få et positivt forhold til kunst- og kulturuttrykk av alle slag

- å bidra til å utvikle en helhetlig innlemming av kunstneriske og kulturelle uttrykk i realiseringen av skolens læringsmål

Skolen trenger tiltak som stimulerer kreativitet og innlæringssevne hos elevene. I St. prp. nr. 1 (2002–2003) peker departementet på at det vil medvirke til at det blir etablert samarbeid mellom skolesektor og kultursektor på alle forvaltningsnivå for å utvikle Den kulturelle skolesekken.

Den kulturelle skolesekken er en satsing av stor betydning både for inkludering og språkopplæring. I de ulike prosjektene som er startet som del av arbeidet med Den kulturelle skolesekken, er det flere som retter seg spesielt mot barn og unge fra språklige minoriteter.

Realiseringen av Den kulturelle skolesekken forutsetter et nært faglig samarbeid mellom skolesektoren og kultursektoren på alle tre forvaltningsnivå og samspill mellom disse nivåene. Ledelsene i Kultur- og kirkedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet er styringsgruppe for Den kulturelle skolesekken og legger overordnede føringer for utvikling av denne. Styringsgruppen har oppnevnt en referansegruppe med representanter fra skolen og kulturlivet til hjelp i sitt arbeid. Det operative ansvaret for Den kulturelle skolesekken er lokalisert til AMB-utvikling – Statens senter for arkiv, bibliotek og museum. Denne institusjonen har ansvar for å tilsette daglig leder for tiltaket og eventuelt andre medarbeidere. Det er en forutsetning at sekretariatet i ABM-utvikling har et nært samarbeid med Læringscenteret, slik at tiltaket også på sekretariatsnivå får den nødvendige forankring i skolen. Læringscenteret og ABM-utvikling har utarbeidet et samarbeidsgrunnlag som klargjør oppgaver og ansvarsforhold mellom de to institusjonene.

Tidligere Statens utdanningskontorer, nå Fylkesmannsembetene, er gjennom Læringscenteret oppfordret til å bidra til at «Den kulturelle skolesekken» forankres som begrep og aktivitet på alle nivå i skolesektoren, som en del av arbeidet med kvalitetsutvikling i grunnskolen. Det er opprettet et eget nettsted for inspirasjon og informasjon, og det har vært avsatt midler til kompetanseutvikling for lærere. I statsbudsjettet for 2002 og 2003 ble det avsatt henholdsvis 12,3 millioner kroner og 12,8 millioner kroner til arbeidet med Den kulturelle skolesekken over Kultur- og kirkedepartementets budsjett.

På basis av Dokument nr. 8:16 (2001–2002) og Innst. O. nr. 44 (2001–2002) har Odelstinget 21. mai 2002 besluttet endringer i lov om pengespill av 28. august 1992 nr. 103 § 10. Forslaget innebærer

en endring i fordelingsnøkkelen av spilleoverskuddet til Norsk Tipping med blant annet øremerking av midler til Den kulturelle skolesekken. Det vises til kongelig resolusjon om fordeling av spillemidler til den kulturelle skolesekken, samt stortingsmelding fra Kultur- og kirkedepartementet om Den kulturelle skolesekken, begge våren 2003.

Hoveddelen av avsetningen av spillemidler til Den kulturelle skolesekken for 2003 blir forvaltet av fylkeskommunene. Fylkeskommunene har i samarbeid med kommuner, regionale myndigheter og forskjellige kulturprodusenter og formidlere ansvaret for å gjennomføre Den kulturelle skolesekken i sin region. Resten av bevilgningene er avsatt til nasjonale satsinger. Blant de nasjonale satsingene i 2003 kan her nevnes 5 millioner til litteraturformidlingstiltak, jf. tiltaksplanen «Gi rom for lesing!», med opptrapping de neste to årene. Det vil videre bli en styrking av vitensenterkonseptet for å skape interesse og motivasjon for realfag, slik det blant annet er lagt opp til i departementets strategi for styrking av realfagene, «Realfag, naturligvis». Regionale vitensentre vil inneværende år få mulighet for å søke om inntil 5 millioner kr. fra Den kulturelle skolesekken for å videreutvikle vitensenterkonseptet og formidlingskompetansen ved sentrene. Det vil også være mulig å vurdere støtte til regionale samarbeidsmodeller.

Styringsgruppen for Den kulturelle skolesekken avgjør de nasjonale satsingene etter råd fra referansegruppe og sekretariat.

Fylkeskommunene har ikke noe direkte ansvar for innholdet i grunnskolen, men en rolle som tilskuddsyter til kulturinstitusjoner og som aktør på kulturformidlingsområdet i sine regioner. For å lykkes må fylkeskommunene samarbeide bredt, blant annet med kommuner og fylkesmannens utdanningsavdeling, for å sikre at tilbudene er i samsvar med skolens behov og målsettingene med Den kulturelle skolesekken. Utformingen av Den kulturelle skolesekken skjer lokalt i den enkelte kommune ut fra lokale forutsetninger og med basis i L 97. Dette innebærer fokus på arbeid med den estetiske dimensjonen i læreplanen og arbeid med kunst og kultur i form av kompetanseutvikling for lærere, samt innlemming i utviklings- og forsøksarbeid. Kommunenes skolesektorer og kultursektorer samarbeider om tilrettelegging og utforming. Skolene skal blant annet trekke inn kunstnere og kulturarbeidere og anvende kunst- og kulturinstitusjonenes ressurser og kompetanse i skolens virksomhet. Skapende virksomhet og estetiske læreprosesser er en naturlig del av skolens pedagogiske oppgave. Kulturminner vil også være et viktig element i Den kulturelle skolesekken. De

Boks 4.1

I Sogn og Fjordane er det etablert formalisert samarbeid på fylkeskommunalt nivå med en styringsgruppe bestående av representanter fra både utdanningssektoren og kultursektoren. De har etablert en arbeidsgruppe med representanter fra disse etatene og tilsatt en prosjektleder i fylkeskommunens kulturetat. Så langt har åtte kommuner deltatt i et prøveprosjekt med et samlet elevtall i overkant av 5000 fordelt på 45 grunnskoler. Tilbudet omfatter følgende kunst- og kulturuttrykk: teater, musikk, folkesang, -musikk og -dans, klassisk dans og moderne dans, bildekunst, kunsthåndverk, forfatterbesøk og museumsbesøk. Prosjektet er i 2003 utvidet til å omfatte tolv kommuner. Alle fylkenes arbeid blir presentert på nettstedet for Den kulturelle skolesekken.

er viktige ressurser for å vekke barns nysgjerrighet og appellerer til deres skapende evner. Utfordringene for skolene vil være å finne gode samarbeidspartnere som frivillige lag og organisasjoner, museer og kulturminneforvaltningen, lokalt.

Det er en utfordring å øke skolenes bestiller- og brukerkompetanse, slik at tilbud innen rammen av Den kulturelle skolesekken blir en integrert del av skolens virksomhet og en merverdi for skolen. Kommunene har plikt til å påse at tiltakene i regi av Den kulturelle skolesekken er tilgjengelig for alle elever, uten funksjonshemmende barrierer.

Vi viser til egen stortingsmelding om Den kulturelle skolesekken fra Kultur- og kirkedepartementet når det gjelder status, modeller for samarbeid, nåværende og kommende økonomiske rammer og utfordringer i det videre arbeidet.

4.3 Kulturformidling

I 1949 ble Rikskonsertene etablert, Riksutstillinger i 1953 og Riksgalleriet i 1954. Rikskonsertene har gjennom mange år arbeidet målrettet mot skolen. I dag får to tredeler av grunnskoleelevene besøk av skolekonsertene to ganger årlig. Det er et nært samarbeid mellom nasjonalt og regionalt ledd når det gjelder produksjon og formidling. Øvrige musikkinstusjoner, ensembler og frilansgrupper som mottar statlig støtte, har plikt til å produsere forestillinger for barn og unge.

Produksjon av scenekunst for barn og ungdom foregår både ved teater-, opera- og danseinstusjo-

nene, i frie grupper og i Riksteatret. Kommunene og den enkelte skole får tilbud om produksjoner, men det er ikke bygget opp en helhetlig struktur for tilbudene. Riksteatret har bare sporadiske forestillinger til barn og ungdom og har ikke noe systematisk tilbud til skolene.

Riksdekkende institusjoner har gjennom sitt mandat ansvar for tilbud og formidling overfor barn og unge. Riksutstillinger, Kunst i Skolen, Norsk Form, kunstnersentrene, pilotgalleriene, kunstmuseene og kunstforeningene over hele landet er institusjoner som formidler visuell kunst til skolene. Riksutstillinger, som i første rekke formidler samtidskunst, har intensjonsavtale i åtte fylker og når i dag ca. 60 000 elever.

Scenekunstbruket er en formidlingsordning for ferdige forestillinger. Bruket har samarbeidsavtaler i 13 fylker, og deres ordning når noe over 100 000 barn. Det er positive tilbakemeldinger fra de fylkene som er med i ordningen, og det er stor etterspørsel fra andre fylker om å få være med.

Med utviklingen av Den kulturelle skolesekken vil det etter alt å dømme bli en økende etterspørsel etter disse tilbudene. De kan således ikke sees adskilt fra arbeidet med Den kulturelle skolesekken.

4.4 Skolens arbeid med kulturarv og kulturminner

Opplæringen i skolen skal ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner, den hjemlige historie, naturvitenskapelige tradisjoner, samt særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjon i verden. Kunnskap om egen og andres kulturbakgrunn bidrar til å motvirke fordommer og diskriminering og til å fremme gjensidig respekt og toleranse mellom grupper med ulike levesett. Spesielt er det viktig å synliggjøre og ivareta nasjonale minoriteter i vårt kulturelle mangfold.

Elevene representerer også en vesentlig ressurs for lokalsamfunnet. De utfører jobber som synes i lokalsamfunnet. De registrerer og leverer ulike typer grunnlagsmateriale til kommunal planlegging.

En bærekraftig utvikling forutsetter samspill mellom miljø, økonomi og sosiale og kulturelle verdier. Kulturminnene utgjør et vesentlig møtepunkt mellom alle disse verdiene. Kulturminner er alle spor etter menneskelig aktivitet og er kilde til kunnskap, opplevelse og bruk for vår generasjon og kommende generasjoner. Det er utviklet flere verktøy til hjelp i opplæringen.

Nettverk for miljølære er et nettbasert læremiddel som skolene har brukt lenge for å legge inn resultater av naturundersøkelser, prøvetaking etc. Skolene begynner nå å ta dette mediet i bruk også på kulturminnefeltet. Erfaringen viser at det er behov for ulike former for stimulans for å få slike nasjonalt tilrettelagte redskaper kjent og brukt. Et godt eksempel på dette er Norsk kulturarvs ryddeaksjon 2002 med over 200 deltakende skoler. Her har skolene plukket ut et kulturminne i nærmiljøet, som de har ryddet rundt og fått fram i lyset. Et vellykket samarbeid mellom Norsk kulturarv og Nettverk for miljølære har gjort at mange av skolene har presentert prosjektene sine på nettverkets hjemmesider. Det er viktig å kunne utnytte både Nettverk for miljølære og Den kulturelle skolesekken, slik at de gjensidig kan forsterke hverandre og gi synergieffekter.

Riksantikvaren har i 2002 utviklet egen hjemmeside myntet på barn og unge. Herfra legges det lenker til sider som er faglig kvalitetssikret. Elevene kan også selv lage og legge ut stoff. Videre innledet Riksantikvaren i 2002 et samarbeid med Norsk kulturskoleråd. To fylker ble plukket ut i et pilotprosjekt for å se nærmere på hvordan kulturminner kan integreres i kulturskolene. Prosjektet går over to år.

Unesco har et verdensomspennende skolenettverk – ASP-nett – om ungdom og verdensarven. Dette nettverket har til hensikt å skape bevissthet rundt verdens felles arv og tilbyr elever og lærere informasjon om steder på verdensarvlisten. Som eksempel kan nevnes at skoleelever på Røros har deltatt i prosjekt i tilknytning til dette.

Kulturarven er ikke ensidig rettet mot fortiden, men en skapende prosess, der ikke minst skolen er en viktig deltaker. (L97 Generell del)

Hovedformålet for museumsfeltet i Norge er å skape grunnlag for kunnskap om, forståelse for og opplevelse av natur, kultur og samfunn på en måte som viser både kontinuitet og endring, sammenheng og ulikheter. Formidling til barn og unge er et prioritert område for de fleste museer og vitensentre. Museene har bred erfaring fra samarbeid med skolen. I tillegg til egne samlinger trekker gjerne museene inn kulturminner og kulturmiljøer som finnes i lokalmiljøet, og utarbeider undervisningsopplegg der disse er inkludert. For mange av museene er den lokale forankringen av Den kulturelle skolesekken viktig. Museene formidler også innhold som i utgangspunktet ikke er så kjent for elevene. Eksempel på dette kan være fremmede kulturuttrykk og minoritetskulturer. Kulturformidling handler derfor også om å utvikle

egenskaper som toleranse og interesse overfor det ukjente og for det utfordrende. ABM-utvikling arbeider med å heve og sikre kvaliteten og å profesjonalisere formidlingen i museene rundt om i landet.

Universitetene har opprettholdt og utbygd et godt museumstilbud til skoleelever. Norge har fem universitetsmuseer, og de er blant landets største og fremste museer. Universitetsmuseene er nasjonale kompetansesentra og spiller en stor rolle når det gjelder formidling, både ved at skoleelever oppsøker museene, gjennom formidling i distriktene og gjennom utlån til utstillinger og formidling på annen måte. Universitetsmuseene forvalter 12 prosent av kunstgjenstandene, 43 prosent av de kulturhistoriske objektene og 99 prosent av det naturhistoriske materialet som er samlet i Norge. (Velureutvalgets innstilling. Statistikk fra 1994) I 2002 besøkte 84 294 skolebarn universitetsmuseene, herav 13 858 ved Bergen museum, 7 222 ved Tromsø museum, 27 066 ved Universitetets kulturhistoriske museer, Oslo, 29 690 ved Universitetets naturhistoriske museer, Oslo og 6 458 ved Vitenskapsmuseet, Trondheim.

Skoleklasser har gratis adgang til de fleste universitetsmuseene, men ikke alle. Denne tilgjengeligheten innbefatter pedagogisk opplegg.

I sitt arbeid skal vitensentrene sette fokus på formidling av naturvitenskap og teknologi i en kulturell og samfunnsrelevant sammenheng. Vitensentrene legger vekt på interaktive utstillinger der besøkende inviteres til selv å finne ut av og forstå naturvitenskapelige fenomener. I Norge er det i gang eller planlagt flere regionale vitensentre. Eierskap til fungerende eller planlagte vitensentre varierer. Noen er faglig sett knyttet til universitetsmuseene, mens andre kan være selvstendige stiftelser.

Vitensentrene trekker inn det naturhistoriske aspektet av kulturarven, samtidig som de i sin arbeidsform stimulerer elevenes nysgjerrighet og kreativitet. Grunnlaget er dermed lagt for samarbeid med kulturminneforvaltningen, lokale historielag og andre frivillige, lokale arkivinstitusjoner og andre.

I St.prp.nr. 1 (2002–2003) fra KKD er det bevilget 10 mill. kroner til oppbygging og styrking av tiltaksprogram for barn og unge ved 20 museer og vitensentre, jf. Den kulturelle skolesekken. Disse vil få et særlig ansvar for å utvikle flere og bedre formidlingstilbud.

Boks 4.2

Internasjonalt Kultursenter og Museum (IKM) arbeider for å skape aksept for, og fremme forståelse og respekt for kulturelt mangfold. Dette gjøres gjennom å samle inn, bevare, dokumentere og formidle materiale som belyser ulike kulturformer i Norge og kulturelle endringer i det norske samfunnet. IKM presenterer kunst og tradisjoner i dagens Norge og er et kompetansesenter for formidling av kulturelt mangfold lokalt og på landsbasis.

IKM henvender seg spesielt til barn og unge, og skolene er i den forbindelse en viktig arena. De fleste utstillinger og aktiviteter er derfor lagt opp i tråd med læreplanverket.

Den regionale kulturminneforvaltningen kan være en aktiv medspiller. For eksempel har skolebarn i den sørlige del av Vestfold i 2002 hatt som «niste» i Den kulturelle skolesekken en dag som arkeologer på utgravningene i Kaupang. De har soldet jord og bidratt med forskjellige slags funn. Elevene har stilt mange spørsmål som både har stimulert og utfordret forskerne i deres formidlingsarbeid. Fortidsminneforeningen, Norsk kulturarv, Forbundet Kysten og lokale historielag er også eksempler på aktuelle samarbeidspartnere.

4.5 Samarbeid med fritidskulturlivet

Lokalt er det store muligheter for samarbeid mellom grunnskolen, musikk- og kulturskolene og det lokale kulturlivet, både når det gjelder opplæring, opplevelse og formidling. Medlemskap i frivillige organisasjoner bidrar sterkt til samarbeidet. Flere av aktørene i samarbeidsprosjekter der grunnskole, kulturskole, musikkorps og frivillige organisasjoner har deltatt, hevder at hele skole- og læringsmiljøet påvirkes svært positivt av samarbeidsaktivitetene. Skal samfunnet lykkes med å demme opp for en uønsket utvikling, er det viktig at skolen bygger allianser med positive frivillige krefter. Mobbing, rus og vold er utfordringer skolen og lokalsamfunnet står overfor. Å bygge sosiale, trygge nettverk på skolen og i fritiden er en positiv motkultur. De største utfordringene i oppvekstmiljøene i dag er kanskje knyttet til dette.

Sør-Trøndelag gjennomførte et pilotprosjekt, prosjekt «Samspill», i årene 1997–2000. Det var et prosjekt som ble igangsatt for å prøve ut modeller for samarbeid mellom grunnskolen, musikk- og kulturskolen og fritidskulturlivet. Fritidskulturlivet var

i prosjektet representert ved skolekorpset. Historisk har skolekorpset hatt en sterk tilknytning til skolen. For organisasjonene bak prosjektet var det viktig å se om det gikk an å aktivisere disse forbindelseslinjene igjen og gjøre skolekorpset til en del av skolens aktivitet. Dette var igjen begrunnet i den funksjonen korpset som fenomen har når det gjelder å utvikle ungdommens sosiale kapital. Korpset er et frivillig tilbud med mål å lære barn og unge å spille, viderefører barnas sosialisering ved skånksomt å innføre disiplin og ved å vektlegge gruppen fremfor den individuelle musikeren. I tillegg styrker de skolelojaliteten og fellesskapsfølelsen blant barna. Prosjektet videreføres gjennom prosjektet «Skap muligheter med Den kulturelle skolesekken». Prosjektet beregnes avsluttet våren 2005.

I arbeidet med å løfte frem vår kulturarv, kan frivillige lag og organisasjoner, museer og den regionale og lokale kulturminneforvaltningen samarbeide. Det vil være fruktbart med en nærmere kontakt mellom skolene og aktuelle kulturinstitusjoner, som museer, teatre m.m., frivillige lag og organisasjoner for å få til et samarbeid om kulturminner blant annet i Den kulturelle skolesekken.

Arbeidet med utviklingsprogrammet «Positivt skolemiljø» har vært forankret i Norsk Kulturskoleråd som et program for kompetanseutvikling i samarbeid mellom grunnskolen og musikk- og kulturskolen. Programmet har vært gjennomført på regionalt nivå. Programmet har ført til økt samarbeid mellom grunnskolen og musikk- og kulturskolen, økt fokus på elevene som aktive kulturskapere og gitt kompetanseutvikling til mange lærere.

På noen skoler i Oslo har det vært gjennomført samarbeid mellom musikkorps og skole innenfor den ordinære skoledagen. På Hovin ungdomsskole har man spilletimer innenfor ordinær skoledag. På Hasle barneskole hadde man i fjor lagt alle musikktime på en dag i uken. Dette resulterte i oppsetningene Mini Cats og Jul i Skomakergata. Hele skolen med sine 360 elever var involvert på en eller annen måte.

4.6 Entreprenørskap

Entreprenørskap innebærer blant annet å utvikle kompetanse innen nyskaping, kreativitet og etablering av virksomheter. Entreprenørskap skal være et redskap for en mer åpen og nyskapende skole der elevene utvikler kreativitet og initiativ. Økt samarbeid mellom skole, lokalsamfunn og næringsliv skal danne grunnlag for aktive lokalmiljøer

og nye arbeidsplasser. Mange skoler har valgt kulturelle uttrykk som innhold i sitt lokale entreprenørskap.

Undervisningen må vise hvordan oppfinnsomhet og skaperkraft stadig har endret menneskenes levekår og livsinnhold, og under hvilke historiske vilkår det har skjedd. Fortidens små og store landevinninger gir ikke bare respekt for det mennesker før oss har frembrakt. Det viser også at fremtiden er åpen, og at dagens unge kan forme den med sin innsats og sin fantasi. (L97 Generell del)

OECD-rapporten «Assessing Innovation Capacity in Europe and Norway Challenges Ahead?» vurderer nyskapingsevnen i ulike OECD-land og setter søkelys på utfordringer fremover. Norges økonomi er meget sterk, særlig på grunn av oljen. Dette har likevel i liten grad fått overføringsverdi til den kunnskapsbaserte økonomien. Undersøkelsen har sett på menneskelig kapital, IKT, entreprenørskap, industriforskning og nyskaping. Norge har mange høyt utdannede innbyggere og høy menneskelig kapital, men klarer ikke å utnytte potensialet fullt ut. Videre har Norge en jevnt høy IKT-kompetanse og -tilgjengelighet. Når det gjelder entreprenørskap ligger vi imidlertid på middelnivå. I 2000 hadde omkring fem prosent av det norske utvalget i undersøkelsen deltatt i oppstart av bedrifter i løpet av de siste 12 månedene. Dette er flere enn i Danmark, Sverige og Finland, men færre enn i USA, Canada og Australia.

OECDs PISA-undersøkelse fra 2001 «Knowledge and skills for life» viser at norske barn er motivert for læring. Kreativitet ses på som en nøkkelkompetanse i fremtidens næringsliv. Det er nøkkelen til nye samarbeidsmåter, måter å lede på, selge på, produsere på og kommunisere på. Kreativitet forbindes i dag mer med verdiskapende kollektive prosesser mellom mennesker enn med soloprestasjoner.

Departementet arbeider nå med å styrke entreprenørskap i skolen og utarbeider en strategi for spredning av erfaringer fra entreprenørskapsprosjekter. Sammen med flere andre departementer arbeides det med en handlingsplan for styrking av entreprenørskap i utdanningen.

I 1999 satte departementet i gang et treårig prosjekt Entreprenørskap på timeplanen. Prosjektet ble gjennomført i tre fylker og ble avsluttet i 2002. Prosjektet viser at forutsetninger for å lykkes i arbeidet med entreprenørskap i skolen er forankring i skoleledelsen, nettverk mellom skoler og mellom skoler og lokalt arbeidsliv og tverretattlig samarbeid i fylkeskommuner og kommuner.

Departementet reviderer strategiplanen for ar-

beidet med entreprenørskap i grunnopplæringen for å synliggjøre entreprenørskap som utdanningsmål og for å motivere opplæringsinstitusjonene og lokalt arbeidsliv til økt samhandling.

I tillegg til å handle om humanistiske fag, samfunnsfag og estetiske fag, kan arbeidet med kulturminner stimulere nysgjerrighet og forskertrang og i tidlig skolealder føre elevene inn i vitenskapens verden og gjøre dem fortrolige med naturvitenskapelige metoder. Det praktiske arbeidet med kulturminner kan gi seg utslag i aktivt og kreativt entreprenørskapsarbeid og få betydning for håndverksfagene.

UFD støtter organisasjonen Yrkes-OL Norge, som har som formål å stimulere til økt rekruttering til yrkesfagene gjennom deltakelse i nasjonale og internasjonale konkurranser. Selve OL-arrangementet gjennomføres hvert annet år og er verdens største konkurranse i yrkesfag for ungdom.

Ungt Entreprenørskap har etablert et regionalt nettverk med fylkesorganisasjoner i alle fylker. Her er både statlige og fylkeskommunale etater og institusjoner representert i styrene. Det deles også ut en rekke priser som er relatert mot kulturuttrykk, som beste reklamefilm, beste nettside, beste brosjyre, beste logo, beste håndverksprodukt, samt beste kulturinnslag. Slike konkurranser gjennomføres både regionalt og nasjonalt, med en jury som består av representanter fra arbeidsliv og kulturinstitusjoner. Hovedaktiviteten har vært i videregående skoler, men Ungt Entreprenørskap satser nå sterkt også i grunnskolen og i høgskolen.

Når elevene utvikler sin forretningside tar de i bruk flere av elementene fra estetiske fag. De etablerer også elev- eller ungdomsbedrifter hvor produktet er et resultat av kreative prosesser og konkret formgivning. Mange har ulike kulturelle uttrykk som mål for sin forretningside, og alle fordre estetiske læreprosesser. De setter opp teaterforestillinger, produserer CD-er og lignende. Enkelte inngår sågar partnerskap med kulturinstitusjoner som teater og får på denne måten opplevelser av kunstnerisk høy kvalitet gjennom teaterets oppsetninger og samtidig innsikt i teateret som institusjon og som arbeidsplass.

4.7 Bonus- og demonstrasjonsskoler

Utdannings- og forskningsdepartementet har igangsatt prøveordninger med blant annet bonus- og demonstrasjonsskoler for å stimulere til utviklingsarbeid i skolen og øke læringsutbyttet hos elevene.

Bonusskoler er skoler som har iverksatt systematisk utviklingsarbeid og forsøk som har hevet kvaliteten på opplæringen. Disse får inntil 50.000 kr hver. *Demonstrasjonsskolene* utpekes for to år av gangen og tildeles 500.000 kr per år. Demonstrasjonsskolene har utmerket seg på nasjonalt prioriterte områder. De skal kunne knyttes til gjennomføring av etter- og videreutdanningstilbud og brukes som besøks- eller hospiteringsskoler for lærere som deltar i etter- og videreutdanning.

Flere skoler er belønnet for sitt arbeid med kulturskaping og kulturopplevelser. Det er eksempler på samarbeid med kulturskolen og lokalmiljøet, mediateket som aktiv læringsarena for skolen, spennende skolebygg og utnyttelse av skoleanlegget i pedagogisk virksomhet, lokal identitetsskaping knyttet til lokal kultur, historie og lokalt næringsliv, entreprenørskap, metoder og organisering som øker leselyst, samt andre tiltak med kulturell profil.

Boks 4.3

Lindeberg skole, en 1–10-skole i Oslo med 520 elever fra 30 nasjoner, ble nylig kåret til demonstrasjonsskole for 2003–2005. I juryens begrunnelse ble skolen betegnet som fremragende på kriterieområdene «Pedagogisk kreativitet og nytenkning» og «Systematisk arbeid for et trygt arbeidsmiljø». Videre pekte juryen på at skolen ser de foresatte til minoritetsspråklige elever som en ressurs og utnytter dette i læringsarbeidet. Skolen arrangerer blant annet kurs for mødrene til de minste barna i norsk og informasjon om det norske skolesystemet. Skolen fremhever seg selv som en flerkulturell skole og legger vekt på de muligheter dette gir elever og lærere gjennom økt kunnskap om ulike kulturer og økt toleranse for sine medmennesker. Skolen satser på å åpne skolebygget slik at mangfoldet i den flerkulturelle skolen kan bli praktisert gjennom åpne kulturarrangementer. Et slikt arrangement er «Kultur uten grenser» hvor mattradisjoner, musikk, dans, håndverk m.m. fra ulike kulturer vises. Slike arrangement gir alle en mulighet til å lykkes, skolen blir det sentrale samlingsstedet og gir elever og foresatte et eierforhold til skolen.

4.8 Informasjons- og kommunikasjonsteknologi

Barn og unge behersker IKT og deltar på mange samhandlingsarenaer i det virtuelle rom. De deltar i ulike spill, på nettsteder om kunst og design, de er aktive på chattersider, lager hjemmesider etc. Kunsten kan med andre ord like gjerne hente referanser fra barnerommet og fra ungdommens datarom, som fra voksenverdenen.

Kombinasjonen ord, lyd, bilde og design skaper en egen verden som mange barn og unge er mestre i å manøvrere og orientere seg i. Dessuten innebærer for eksempel det å lage en hjemmeside overveielser, valg og vurderinger knyttet til kunstneriske uttrykk og estetikk. Multimedia er estetisk erfaring og grunnlag for læring.

Det virtuelle rom krysser nasjonale og kulturelle grenser. På nettet er ungdoms språk, kommunikasjonsform, perspektiv og referanser ofte mer styrt av nettets uskrevne lover enn etablerte kulturelle og nasjonale grenser.

Gjennom departementets handlingsplan for IKT i opplæringen har skolene fått økt tilgang til IKT-utstyr og bredbånd. Dette har åpnet for bruk av digital teknologi i kunst- og kulturuttrykk. Den digitale teknologien har forent video med data og gjort mediet lett å benytte i produksjon og formidling i skolen. Kunstnere og skolelever kan være sendere og mottakere via internett, uten å måtte gå om store medieselskaper. IKT gir nye muligheter for at ulike kunstuttrykk kan tas i bruk og gir mange muligheter for tilpasset og differensiert opplæring. Utfordringen er at logistikk og planlegging, samt innsikt i de ulike genre forutsetter kompetanse på et høyt nivå.

På oppdrag fra departementet skal ITU, det nasjonale forsknings- og kompetansenettverket for IT i utdanning, bidra til en modernisering av det norske utdanningssystemet med bruk av IKT. Nettverket skal være tverrfaglig, koble IKT – faglige og pedagogiske miljøer, samt være dynamisk og fleksibelt. ITU skal gjennom tverrfaglig samarbeid og nettverksbygging fremskaffe og formidle systematisk kunnskap om hvordan IKT kan tas i bruk, hvilke muligheter IKT gir for å fremme læring og utvikling hos lærere og elever, samt hvilke virkninger IKT har i utdanningen. Det gjelder også kreative prosesser og kreativt innhold.

Boks 4.4

Trafo er et treårig prosjekt finansiert av Norsk kulturråd. Det presenteres på et mer lukket nettsted for spesielle målgrupper som for eksempel ungdom som driver med ulike kunstformer. Gjennom dette nettstedet kan ungdom legge ut egne kunstneriske arbeider og få kontakt med kunstnere innenfor musikk, film, tekst og bilde, som gir kommentarer og veiledning. De kan også søke om penger til å finansiere sine kunstprosjekter eller få delta på ulike tilstelninger.

4.9 Skoleanlegg og den kulturelle dimensjonen

Den ytre ramme for elevers lek og læring, skolebygget og anlegget rundt, bidrar til å utvikle verdier og holdninger hos barn og unge. I et prosjekt under evalueringen av Reform 97, belyses betydningen av arkitektur og plandisponering, materialer, overflater, farger og lys for et godt læringsmiljø og trivsel (NTNU, 2003).

Det vises til at elever helt ned i 10-årsalderen retter oppmerksomheten mot de samme estetiske egenskapene som de voksne. Videre hevdes det at

skolens estetiske kvalitet formidler, kanskje mer enn noe annet, samfunnets prioriteringer. Forskningsprogrammet har blant annet resultert i heftet «Skolemiljø – fire fortellinger» som inspirasjon til å skape skolemiljøer som har estetiske og sosiale kvaliteter og samtidig er fleksible.

Skolebygget bør også brukes i elevenes arbeid innen enkeltfag eller som tverrfaglig prosjektarbeid. Elevenes arbeid med arkitektur, design, teknologi, matematikk, ressurs- og miljøutfordringer kan nevnes som eksempler.

Læringscenteret har etablert en veiledningstjeneste for skoleanlegg, og i samarbeid med Norsk Form deler de ut en årlig skolebyggpris. Det finnes også bonus- og demonstrasjonsskoler som er belønnet for sitt arbeid med skoleanlegg.

Finansieringsordningen med kompensasjon for utgifter til renter til investeringer i skoleanlegg fra Husbanken skal sette kommunene og fylkeskommunene i stand til å ta opp lån hvor staten dekker renteutgiftene. Dersom kommunene/fylkeskommunene søker om tilskudd til prosjekter som ikke er registrert som grunn- eller videregående skole i enhetsregisteret, kan prosjektet likevel komme inn under ordningen dersom det også brukes til opplæring innenfor ordinær skoletid. Et eksempel på dette kan være bygg som både brukes av skolefritidsordningen og skolen.

5 Aktuelle kulturtiltak i skolen i Norden

5.1 Danmark

Utdanningsmyndighetene i Danmark ser det som viktig å prioritere barns kreative kompetanse. Danmark har godt utbygde skolebibliotek, såkalte pedagogiske servicesentra, der både nye og gamle medier er samlet, hjemlet i skolelovgivningen. Servicesentrene er bemannet av lærere og nyttes aktivt i skolehverdagen. Det er nettverksvirksomhet for å styrke den didaktiske kompetansen i bruk av skolebibliotekene. Bokhandlermonopolet er opphevet, og bøker kan kjøpes også i supermarkeder.

I museumsloven slås det fast at alle barn i skolen skal ha gratis adgang til museene. Mange kommuner har inngått samarbeid med museene om skoletjenesteordninger, slik at museene får tilskudd til å ansette kvalifisert undervisningspersonale.

I Danmark finner man ulike variasjoner av «musiske skoler» og kunsts skoler. Musikk skolerne inngår som del av Musikloven, og staten bidrar med opp til 25 prosent av lærerlønningene. Billedskoler, dramaskoler og medieskoler finansieres utelukkende med bidrag fra kommuner og fylker. Kulturrådet for Børn ble opprettet av Kulturministeriet 1. januar 2000 som rådgivende organ i alle spørsmål om barn og kultur. Dets viktigste oppgave har vært å omsette intensjonene i regjeringens kulturpolitiske program «Børn og Kultur» til handling, i samarbeid med ulike aktører. Rådet har iverksatt forsøksprosjektet «Med liv og lyst i skolen», der alle folkeskoler og kommuner ble invitert til å delta i utviklingen av nye samarbeidsformer mellom skole og det lokale kultur- og fritidsliv. Kulturrådet har gitt støtte til forsøksvirksomhet med kulturformidlerutdanning. Nåværende regjering har besluttet å reorganisere en rekke funksjoner. Rådet nedlegges sommeren 2003 og avløses da av et nytt barnekulturelt nettverk, som skal sikre og styrke kultursektorens virksomhet overfor barn og unge.

Det danske kulturministeriet har i februar 2003 satt i gang en toårig kampanje for barn og bøker for å fremme leselyst og leseglede. Blant tiltakene kan nevnes oppbygging av nettsted for barn og bøker, ordning med husforfattere, barnebokpris

der barn velger prisvinnere, fortellertiltak, høytlesning, foreldremøter og prosjektet «*Den gode historie*».

5.2 Sverige

Det å mestre arbeidslivet og fredelig sameksistens har ligget som klare målsettinger i skolen i Sverige fra lang tid tilbake, noe som igjen har fordret en felles kulturforståelse og referanserammer. Produksjon skaper kulturell kvalitet, og barn i skolen må få uttrykke seg og ta hele det kulturelle repertoaret i bruk.

Skolens måldokument inneholder det å utvikle kulturelle uttrykksmidler som en del av læringsprosessen. Kursplanene for grunnskolen løfter frem skapende virksomhet i alle emner. «*Gemensamt för alla ämnen i grundskolan är att de skall förmedla glädje att skapa och lust att fortsätta lära.*» Skolverket har fått et utviklingsoppdrag med å arbeide for å forsterke skolens måloppnåelse. Skapende virksomhet er en del av skolens overordnede pedagogiske oppgaver.

Skolverket og Kulturrådet i fellesskap utviklet tre hovedfokusområder under hovedoverskriften «Kultur för lust och lärande»: Skolen som kulturmiljø, Elevenes delaktighet og Kultur som innslag i undervisningen.

Det arbeides med å trekke naturvitenskap og teknologi sterkere inn og vektlegge og forsterke opplevelsespedagogikken. Det stimuleres til lokalt nettverksarbeid med fokus på utvikling av samarbeidsprosesser.

Skolebibliotek er et kommunalt ansvar og finnes ikke på alle skoler. Det arbeides med å utvikle kreative språkmiljøer innenfor skolebibliotekene. I stedet for begrepet kultur, brukes gjerne begrep som *kreative miljøer* og *estetiske læreprosesser*. Svenske myndigheter er bekymret for elevers lese- og skriveferdigheter og har igangsatt prosjektet *Läs och skriv*. Det skal utvikles nye lesefremmende metoder, satses på skolebibliotek, stimuleres til forfatterbesøk m.v. Det svenske Skolverket har igangsatt prosjekt Språkrum, et utviklingsprosjekt for skolebibliotekene og skolens kreative

språkmiljø, på oppdrag fra regjeringen. Prosjekt Helvetesgapet i Gøteborgregionen er et delprosjekt med fokus på utvikling av skolebiblioteket som læringsmiljø.

De kommunale musikkskolene oppstod allerede rundt 1950. I dag finnes om lag 280 musikk-skoler, hvorav 70 er utvidede kulturskoler. Etter en periode med mange nedleggelse har nå trenden snudd, og kommunene bygger nå i større grad opp kulturpedagogiske sentra. Det gis ikke statstilskudd til virksomheten.

Det er mange statlige organer som arbeider med kulturelt tilsnitt, og utfordringen er samhandling, slik at de ikke fremstår som statlig konkurrerende virksomhet.

5.3 Finland

Skolen i en kulturell ramme har lange tradisjoner i Finland. Skolens rolle har utviklet seg i samarbeid med andre utdanningsinstitusjoner, kulturinstitusjoner og næringslivet og er mer enn tradisjonelle kunnskapsspredere. Lokal frihet og handlingsrom muliggjør samarbeid.

Undervisningsministeriet har initiert prosjektet Skapande och kulturfostran, der målet er å videreutvikle modeller til hjelp for skolene i deres virksomhet med å fremme skapende virksomhet og aktiviteter.

For gymnaset er det sentralt fastsatt seks temaområder, hvorav *kulturidentitet och kännedom av kulturer* er ett. I dette temaet skal elevene utvikle sin kulturidentitet, få kjennskap til felles nordiske, europeiske og allmennmenneskelige verdier og lære å forstå sin kulturarv. Temaområdene skal inngå som element i alle fag og i gymnasetts verdigrunnlag. Læreplaner utarbeides lokalt, og det rapporteres årlig på måloppnåelse. For å stimulere kunstkompetansen er det utviklet en rekke «Gymnasdiplom». Det er flere musikk- og kunstgymnas med statsstøtte. Kunstanalyser og kunstinnslag inngår i eksamensoppgaver i alle fag.

Det er tradisjon for skolebibliotek, men ingen lovfesting. Både gutter og jenter leser mye bøker. «Les och skriv Finland!» er et samarbeidsprosjekt mellom bibliotek og skoler. Bokforlag donerer bøker til skoler. Elever som leser 42 bøker i løpet av grunnskoletiden, får et lesediplom. Det første året fikk 10 prosent av elevene diplom. Interessen er stigende og i dag oppnår rundt 25 prosent av elevene målet om 42 bøker. I Finland har man et nettverk av musikkskoler og musikk institutter med Sibelius-akademiet på toppen av systemet. Finske musikkskoleelever gjennomgår en ferdighetstest

før opptak, og det avlegges årlige prøver. Når det gjelder opplæring i andre kunstuttrykk, har Finland den lengste tradisjonen blant de nordiske landene. I dag fins om lag 90 bildekunsts skoler med til sammen 15 000 elever. Både private og kommunale kunsts skoler arbeider med rundt 50 prosent driftstilskudd fra staten. Rundt 11 prosent av alle barn mellom 7 og 15 år deltar.

«Den finska eken+» er ett samarbeidsprosjekt mellom Museiverket, Utbildningsstyrelsen og Miljöministeriet, 2001–2004. Målet er blant annet å styrke kulturarvens stilling i undervisningen, utvikle elevenes kunnskaper, sette elever i stand til selv å medvirke i kulturen og øke bruken av museer. Alle museer er gratis for elevene.

5.4 Island

Utdanningsmyndighetene i Island anser det verdifullt å styrke barns kreativitet og kompetanse. Læreplanen for grunnskolen legger vekt på at allmenn utdanning skal gi mulighet til kunstutdanning og at det skal være en del av elevens allsidige utvikling. Utdanning i kunst skaper et grunnlag for å kunne skape kunst og dyrke evnen til å nyte kunst og kultur.

Island har godt utbygde skolebibliotek ved de fleste grunn- og videregående skoler, bemannet av lærere ved de respektive skoler. Man benytter seg også av andre bibliotek i området, hvor man har bygget opp service omkring gamle og nye medier. Samarbeid med kunstmuseer er også utbredt, mange museer har personale som har utdanning i museumsundervisning, og dit kommer elever fra grunnskolene for undervisning av kunst.

Utdanningsministeriet har forsøkt å fremme lesing og har i noen år støttet et prosjekt som kalles Den store opplesningskonkurransen. Da øver barn i grunnskolene seg på å lese litterære tekster, dikt, skuespill osv. høyt og klart.

Hvert år, 16. november, markerer ministeriet Islands språkdag. Da oppmuntres både grunn- og videregående skoler til å legge vekt på lesing, samt fokusere på betydningen av det islandske språket. Utdanningsministeriet lanserte for over 10 år siden et prosjekt, «Musikk for alle», som nå er et samarbeidsprosjekt mellom staten og kommunene. Islands symfoniorkester og andre musikere reiser rundt i islandske grunnskoler og holder konserter for elevene.

Det legges stor vekt på utvikling av individets kreative evner og anlegg, estetiske sans og kulturelle opplevelse i læreplanens generelle del. Flere fag og aktiviteter byr på møte med og bearbeiding

av kulturarven og forskjellige former for kunstnerisk utfoldelse og opplevelse. Livsferdighet (Lífsleikni) er et nytt obligatorisk fag i grunnskole og videregående opplæring som skal bidra til en helhetlig og bevisst utvikling av elevens identitet og medborgerkompetanser gjennom vektlegging på selvforståelse, kommunikasjon, kreativitet og livsstil i forhold til samfunn, nærmiljø, natur og kultur. Nyskaping har også fått et løft i grunnskolen gjennom den nye læreplanen for informatikk og teknikk hvor det legges vekt på design og designrens tenkning og arbeidsmåte. På de aller fleste skoler finnes det et sangkor, og de fleste steder finnes det en kommunal musikk-skole. Sangkor og amatørteatre finnes overalt i Island, og noen steder finnes det organisert samarbeid mellom skolen og den lokale virksomhet på disse områder.

5.5 Nordisk samarbeid

Det Unge Norden – fællesskab og mangfoldighed er navnet på Nordisk Ministerråds handlingsplan for det nordiske samarbeidet om barn, unge og kultur 2002–2006.

Ministerrådet ønsker at gi barn og unge i Norden kjennskap til og interesse for våre nordiske kulturer, basert på demokrati og andre felles verdier, og derved også styrke de unges muligheter for å delta aktivt i utviklingen av samfunnet. Dette målet understrekes både i Nordisk Ministerråds

strategidokument «Nordisk kultursamarbejde ved årtusindskiftet» og i den tverrsektorielle handlingsplanen for nordisk barne- og ungdomspolitisk samarbeid, «Norden inn i et nyt årtusen», fra 2001.

Formålet med den nye kulturhandlingsplanen er å styrke barn og unges deltagelse i det nordiske kultursamarbeidet i 2002–2006 ved at sette særlig fokus på:

- deres mulighet for å delta aktivt og skape deres egne kulturuttrykk
- møteplasser for barn, fagfolk og kunstnere fra alle de nordiske land
- skolen som en mer aktiv kulturarena i alle barns hverdag
- barns mulighet for å bruke de nye mediene
- likestilling
- kunst- og kulturlivets betydning, rolle og ansvar for barnekulturen
- språkforståelse og nordisk identitet
- det flerkulturelle samfunnet
- innsats mot fremmedfiendtlighet
- globalisering og internasjonalisering

Planen tar utgangspunkt i et utvidet og bredt kulturbegrep som fokuserer på den kultur barn og unge selv skaper, den kultur voksne skaper til barn og unge, samt aktiviteter for og med barn og unge som stimulerer og gir muligheter til å skape og gjennomføre egne aktiviteter med ulike kulturelle uttrykk.

6 Veien videre

Det er et bredt og aktivt engasjement for kulturformidling og kulturopplevelser i og i tilknytning til skolen. Den kulturelle skolesekken startet som et lokalt tiltak og er blitt til en nasjonal storsatsing. Det er viktig å stimulere til lokalt engasjement og kreativitet, samtidig som enkelte nasjonale satsinger også kan være av stor betydning.

Svært mange kommuner arbeider systematisk med å utvikle en skole med et godt læringsmiljø og læringsutbytte av høy kvalitet. Barn og unges oppvekst i samfunnet i dag er blant annet preget av lett tilgang til et enormt tilfang av informasjon, rask teknologisk utvikling, et flerkulturelt samfunnsbilde, en tiltagende estetisering av hverdagen og flytende kulturelle referanserammer. Skolen må ta opp i seg og møte utfordringene dette medfører, skal dens rolle som kulturbærer og læringsarena for oppvoksende generasjoner opprettholdes. En viktig del av dette arbeidet er utviklingen av kulturell kompetanse hos lærere og i lærerutdanningen. Estetisk bevissthet og kulturell forståelse hos lærere vil stimulere utviklingen av elevenes estetiske erfaringer og erkjennelser. Dette vil føre til økt kulturell kompetanse og en innholdsrik og givende læreprosess for den enkelte elev.

Arbeidet i skolen skal fremme økt deltakelse og kulturelt mangfold. Skolen er en møteplass for barn og unge med ulik kulturell og språklig bakgrunn. Ved at et mangfold av kulturuttrykk kommer til syne i skolen, vil flere kunne få tilhørighet og oppleve skolen som relevant. Perspektivet må ligge til grunn for alt arbeid og alle tiltak kapitlet tar for seg. Som ledd i meldingsarbeidet har departementet gjennomført to arrangementer for å løfte frem gode eksempler og stimulere til kreativ høyttenkning om fremtidige veier å gå.

22. januar 2003 gjennomførte Utdannings- og forskningsdepartementet, i samarbeid med Kultur- og kirke departementet og Læringssenteret, et seminar kalt «Kreativt forum – fremtidsutsikter for arbeid med kulturformidling og kulturopplevelser i og i tilknytning til skolen». Utvalgte ressurspersoner fra skole- og kultursektoren ble invitert til å komme med innspill knyttet til bredden av kulturelle aktiviteter i og i tilknytning til skolen.

18. februar gjennomførte Utdannings- og forsk-

ningsdepartementet, sammen med Kultur- og kirke departementet, et fagseminar om stimulering av elevers lese lyst og leseinteresse. Regjeringen ønsker å bedre norske elevers leseferdigheter, stimulere leseinteressen og leselysten hos alle norske elever og særlig få gutter mer interessert i lesing og litteratur. Målet for seminaret var å innhente erfaringer og kunnskap om elevers lesevaner og leseinteresser, med særlig vekt på stimulering av lese lyst hos gutter, samt gi grunnlag for en helhetlig politikk på området.

6.1 Musikk- og kulturskolene

Det er store variasjoner når det gjelder utbyggingen av musikk- og kulturskolene. Kommunene har vist stor evne til kreativitet og nytenkning i sin utvikling av musikk- og kulturskolene, for eksempel ved å inngå samarbeid med skoler om prosjekter, jf. prosjektet Positivt skolemiljø. Andre steder har man utviklet skolene i retning av kulturpedagogiske ressursentra.

6.1.1 Lokal utvikling mot kulturpedagogiske ressursentra

Utfordringen i det videre arbeidet er å lykkes med et godt samarbeid mellom grunnskolen, kulturskolen og øvrig kulturliv. Kommunen har som skoleeier for begge ovennevnte skoleslag mulighet til å utvikle musikk- og kulturskolene til å bli ressursentra for grunnskolen i kommunen, slik det har skjedd i noen kommuner. Kulturskolens rolle vil da endres fra i hovedsak å være et tilbud for «de få utvalgte» elevene til også å bli en kulturell drivkraft for alle grunnskolen i kommunen. Dette gir retning for musikk- og kulturskolens muligheter også som aktiv aktør i utvikling av Den kulturelle skolesekken lokalt. Enkelte kommuner har god erfaring med en egen kulturkontakt, forankret i skoleledelsen ved hver skole, for å løse disse oppgavene.

Et tilbud der musikk- og kulturskolen i utstrakt grad gir et breddetilbud til både den offentlige skolen og kulturlivet ellers, vil kunne favne videre enn i dag. Med den fleksible og utvidede skole-

dagen som etter hvert tas i bruk i grunnskolen, vil det også åpne for økt samarbeid, blant annet gjennom å legge deler av den generelle musikk- og kulturskoleundervisningen inn i en utvidet skoledag. Det kan også gi rom for bedre sambruk av lærerressurser med skolen. Skolefritidsordningen gir rom for ulike kulturelle aktiviteter, både ved egen aktivitet og ved deltakelse i ulike frivillige tilbud i nærmiljøet. Kommunene bør søke å videreutvikle disse mulighetene.

Fra statlig hold vil det være viktig å legge til rette for erfaringsspredning av gode eksempler på ulike former for samhandling.

6.1.2 Musikk- og kulturskolen og Den kulturelle skolesekken

Arbeidet med Den kulturelle skolesekken på lokalt plan skal gjennomføres i et samarbeid mellom grunnskolen, musikk- og kulturskolen og kulturlivet ellers. Dette krever at skoleeiere ser ulike tilbud som del av en helhet og sørger for å integrere musikk- og kulturskolene i sine skolesekkprosjekter. Samarbeid og bruk av musikk- og kulturskolen kan styrke skolens for- og etterarbeid i forbindelse med besøk av profesjonelle kunstnere i grunnskolen og på en god måte knytte tiltakene til L97. Det kreves en god bestiller- og brukerkompetanse fra skoleeiers side og bevissthet i å utnytte den merverdi som ligger i tilbudet.

Musikk- og kulturskolene har utvidet sitt samarbeid med videregående skole etter de endringer som har funnet sted, med innlemming av flere uttrykk både i musikk- og kulturskolene og i videregående opplæring. Ett eksempel er dans. I stedet for å etablere kulturskolens tilbud som konkurrent til allerede eksisterende tilbud i andre fagmiljøer, er utfordringen å få til gjensidig samarbeid som i innhold, form og omfang passer til lokale forhold og behov.

Musikk- og kulturskolen vil kunne ha en sentral rolle for grunnskolen både i kraft av sin kompetanse og som koordinator for ulike kunst- og kulturarbeidere og kunstinstitusjoner som grunnskolen i kommunen kan ønske å bruke.

6.1.3 Norsk Kulturskoleråd

Norsk Kulturskoleråd besitter bred kompetanse, er utviklingsorientert og nytenkende. Rådet har en egen utviklingsavdeling som gjennom flere år har mottatt øremerket tilskudd fra departementet. Rådet får ytterligere økonomiske midler fra andre instanser. I 2003 utgjør det øremerkede tilskuddet til utviklingstiltak fra departementet 7,3 mill kro-

ner. Det er av stor betydning at midlene i sin helhet benyttes til utviklingstiltak.

Norsk kulturskoleråd fikk i 2002 i tillegg et direkte tilskudd på 2,2 mill. kroner over statsbudsjettets kap. 224 Fellestilltak i grunnskolen og videregående opplæring, post 70 Tilskudd. I 2003 er dette tilskuddet på 1,654 mill. Dette er et tilskudd til administrasjon. Rådets kompetanse vil gjennom større grad av samhandling med Læringscenteret og samarbeid med høyskolene og andre fagmiljøer kunne utnyttes bedre. Tilskudd fra departementet bør knyttes til utviklingsarbeid som foregår i kommunene for å fremme utvikling i retning av kulturpedagogiske ressursentra. Departementet vil styrke dette ved å utarbeide kriterier for Norsk kulturskoleråds bruk av midlene.

Eikemoutvalget foreslo i sin rapport at det ble utarbeidet en rammeplan til bruk i utviklingen av musikk- og kulturskolene og som en rettesnor for arbeidet i skoleslaget. Norsk Kulturskoleråd har tatt initiativet til å få laget en slik plan som har vært på bred høring. Rammeplanen, som ble presentert i mai 2003, inneholder veiledning for kommunene i alle sider ved musikk- og kulturskoledrift, i tillegg til konkrete anbefalinger om innhold i tilbudene.

Norsk Kulturskoleråd har anmodet departementet om endring av opplæringsloven § 10–9 *Politiattest*, slik at det også vil kunne kreves politiattest ved tilsetting i musikk- og kulturskolen. Departementet vil vurdere dette i sammenheng med pågående lovarbeid.

6.1.4 Mønsterskoler

Noen musikk- og kulturskoler har fått en uoffisiell status som «mønsterskoler». Disse har i eget fylke, landsdel eller nasjonalt stått frem som foregangsskoler og fått oppmerksomhet og besøk av andre som ønsker å trekke veksler på de erfaringer som der er gjort.

En del musikk- og kulturskoler har satt i gang ulike typer tilbud om fordypning og en ekstra satsing på særskilte talenter. Med bakgrunn i Boyesen-utvalgets utredning fra 1999 tar Utdannings- og forskningsdepartementet i St.meld. nr. 18 (2001–2002) *Kvalitetsreformen Om høyere kunstutdanning* til orde for at også Norges musikkhøgskole og de tidligere konservatoriene gis større ansvar for å ivareta talenter i aldersgruppen under 19 år. Virksomheten foreslås drevet i samarbeid med musikk- og kulturskoler og videregående skoler. Det foreslås å utvikle et opplegg for en forsøksordning.

Stortinget sluttet seg i Innst. S. nr. 214 (2001–2002) til forslaget. Departementet vil ta initiativ

overfor aktuelle institusjoner om etablering av et talentutviklingsprogram for å ivareta spesielle talenter i musikk i aldersgruppen 16 – 19 år, mens de f.eks. går i videregående opplæring. Departementet har satt igang en utredning om hvordan statlige og private høyere utdanningsinstitusjoner rent praktisk kan samarbeide om dette. Det forutsettes at dette arbeidet skjer i nært samarbeid med aktuelle musikk- og kulturskoler og videregående skoler.

Flere enkeltinstitusjoner, blant annet Norges musikkhøgskole, har på eget initiativ kommet langt i planlegging av talentutviklingsprogram. På grunnlag av en søknad fra Universitets- og høskolerådet på vegne av sitt underorgan Nasjonalt råd for utøvende musikkutdanning (NRUM), har departementet bedt Universitets- og høskolerådet v/NRUM om å utrede en del praktiske forhold nærmere som ledd i arbeidet med finansiering av et institusjonsovergripende talentutviklingsprogram.

Det kan også vurderes om utvalgte regionale mønsterskoler skal bli tillagt et særskilt ansvar for talentutvikling innen ulike kulturuttrykk. Enkelte fylker har etablert interkommunalt samarbeid for å gi fordypningstilbud til elever på viderekommende nivå. Tilbudene er basert på opptaksprøver, og den enkelte kommune betaler full kostnad for «sine» elever.

6.1.5 Økonomi og tilskuddsordningen

I Budsjettinst. S. nr 12 (2002–2003) ble departementet blant annet bedt om å vurdere tilskuddssatsen for musikk- og kulturskolene. Komiteens flertall mente at det fortsatt måtte være et maksimalt tak for foreldrebetaling, slik at foreldre/foresattes økonomi ikke skulle hindre deltakelse i kulturskolen. I 1993 ble maksimalsatsen for foreldrebetaling satt til 1.600 kr, jf St.meld. nr. 40 (1992–93). Satsen har ligget fast i 10 år. 1.600 kr i 1993 tilsvarer i 2003 kr. 2.022.

Det statlige øremerkede tilskuddet utgjør rundt 15 prosent av kostnadene ved de kommunale musikk- og kulturskolene. Kommunenes andel av kostnadene utgjør om lag 65 prosent. På bakgrunn av at kommunene selv dekker en betydelig andel av kostnadene mener departementet at kommunene selv i sterkere grad bør kunne definere lokale mål, eierskap og foreldrebetaling.

Departementet ser positivt på de erfaringer en del kommuner har med videreutvikling av musikk- og kulturskolene i retning kulturpedagogiske ressursentra. Et forslag om å oppheve taket på foreldrebetalingen vil gjøre ordningen med musikk-

og kulturskoler mer fleksibel og gi økt handlingsrom for kommunene. Mange barn og unge står i dag på venteliste for å delta i musikk- og kulturskoletilbudet i kommunene.

Kommuner med lange ventelister vil kunne ta inn flere elever dersom de kan heve brukerbetalingen for deltakerne. Kommunene vil stå fritt til å kunne innføre graderte betalingssatser med lavere sats for lavinntektsfamilier. Dette vil også være i tråd med målsettingen om at det er kommunene selv som skal bestemme og vedta omfanget av musikk- og kulturskoletilbudet.

Med en dreining av musikk- og kulturskolene i retning av bredere kulturpedagogiske ressursentra vil nasjonale omfangsmål være mindre hensiktsmessig. For eksempel har Ulvik kommune så og si fått alle barn og unge interessert i kulturelle aktiviteter. Erfaringer fra Finland viser at selv med statlig finansiering på 50 prosent velger mindre enn 30 prosent av barn og unge rene musikk- og kulturskoletilbud.

Tilskuddet er i kommuneproposisjonen for 2004 foreslått innlemmet i rammetilskuddet for 2004. Innlemmingen av tilskuddet i rammetilskuddet vil gi kommunene økt handlingsrom og fleksibilitet i forhold til å organisere det kulturelle musikk- og kulturskoletilbudet.

Stortinget vedtok i forbindelse med behandlingen av Innst. S. nr. 220 (1998–1999) *Om kommuneøkonomien 2000 m.v.* å igangsette et forsøk med innlemming av øremerkede tilskuddsordninger i rammetilskuddet for 20 utvalgte kommuner. Forsøk med rammefinansiering av øremerkede tilskudd avvikles som planlagt etter budsjettåret 2003. I St.prp. nr. 1 (2002–2003) for Kommunal- og regionaldepartementet pekes det på at et viktig mål med forsøket er å finne ut om inntekter tilført som rammetilskudd bidrar til mer effektiv oppgaveløsning i kommunene. Tilskudd til musikk- og kulturskoler har inngått i forsøket.

Utdannings- og forskningsdepartementet har vært i kontakt med forsøkskommunene om tilskuddet til musikk- og kulturskoler. Antallet elever er økt ved 80 prosent av skolene, mens antallet søknader om elevplass har økt ved om lag 60 prosent av skolene. Videre har halvparten av forsøkskommunene økt foreldrebetalingen noe i forsøksperioden.

I løpet av forsøket har dermed flere elever enn tidligere fått et musikk- og kulturskoletilbud i forsøkskommunene.

Musikk- og kulturskolene – tiltak

Departementet har følgende tiltak på området:

- Gi den regionale administrasjonen ved fylkesmannsembetet i Sør-Trøndelag i oppgave å veilede kommunene i spørsmål om utvikling av musikk- og kulturskolene til ressursentra for grunnskolene i kommunen, samt sørge for erfaringsspredning
- Gi Læringscenteret, i samarbeid med utdanningsadministrasjonen i Sør-Trøndelag, i oppgave å løfte frem «de gode eksempler» ved å gi noen skoler status som «mønsterskoler», alternativt innlemme dem i ordningen med demonstrasjonsskoler
- Gjennom Norsk Kulturskoleråd bidra til å sikre at musikk- og kulturskolene reflekterer samtidens kulturelle mangfold, både når det gjelder det flerkulturelle aspektet og moderne kulturelle uttrykksformer
- Spre gode eksempler på ulike former for samarbeid mellom SFO, musikk- og kulturskolene og frivillige organisasjoner gjennom blant annet Nettverk for SFO
- Innlemme tilskuddet til musikk- og kulturskolene i rammetilskuddet fra 2004 og dermed også oppheve det nasjonale taket på foreldrebetalingen og overlate til kommunene å fastsette betalingssetninger tilpasset lokale forhold
- I en avgrenset periode gi Norsk Kulturskoleråds utviklingsavdeling i oppdrag å være nasjonalt og regionalt veiledningsnettverk for musikk- og kulturskolene. Finansiering skjer med utviklingsmidler, jf. kap. 221.70 og administrative midler, jf. kap. 224.70, og med kriterier for bruk av midlene. Funksjonen utvikles og utøves i samhandling med Læringscenteret
- Etablere et talentutviklingsprogram for spesielle talenter i musikk i aldersgruppen 16 – 19 år

6.2 Fremtidens grunnskole i et kulturelt perspektiv

Opplæringen må gi rom for elevenes skapende trang, og samtidig vekke deres glede ved andres ytelser. Gjennom bilde og form, tone og ord, må de stimuleres til å utfolde fantasi og oppleve kunst. (L97 Generell del)

Kreativitet og nysgjerrighet er av stor betydning for elevers lærelyst og læringsutbytte på alle områder. Kulturell kompetanse har stor betydning for fremtidens arbeidsmarked og næringsliv. Ikke minst er evnen til nyskaping avgjørende viktig for et konkurransedyktig næringsliv. Opplevelsesin-

dustri er et eksempel på en voksende industrigren som på flere måter krever kreativ kompetanse og ferdigheter innenfor alle fagområder, både estetiske og allmennfaglige.

6.2.1 Litteratur, leselyst og bibliotek

Utvikling av leseferdigheter er en sentral oppgave i skolen og er et ledd i arbeidet med å utvikle selve språkevnen hos elevene. Språkevne kan tolkes vidt. Det handler blant annet om å kunne lese, forstå og gjenfortelle tekster, tolke grafiske skjemaer, dokumenter og bilder og dele litterære opplevelser. Leselyst og vitebegjær er sentrale indre drivkrefter som får barnet til å begynne å lese og til å fortsette lesingen både i skole og på fritiden. I skolens arbeid med utvikling av språklig bevissthet og leseferdighet er det derfor en utfordring å bidra til å skape leselyst og til å holde denne vedlike gjennom alle trinn i skolen.

Som hjelp for skolen i arbeidet med å styrke elevenes leseferdigheter, er det utviklet kartleggingsprøver i leseferdighet for 2., 3., 5., 7. og 9. klassetrinn i grunnskolen og 1. trinn i videregående opplæring. For første klasse i grunnskolen er det utviklet observasjonsmaterieell. Prøvene er også omarbeidet til samisk. For døve/sterkt tungheorte elever er det utarbeidet prøvehefte for 2. klasse som tas i tillegg til det vanlige heftet for 2. klasse. For elever fra språklige minoriteter er det utviklet prøver for 2. og 3. årstrinn på fem språk. Det er også utarbeidet en veiledning for bruk av prøvene på norsk overfor elever med norsk som andrespråk. I tillegg er det laget en veiledning om bruk av kartleggingsmaterieellet i lokalt planleggings- og vurderingsarbeid.

Obligatorisk utprøving av kartleggingsprøver i leseferdighet på 2. og 7. klassetrinn pågår i perioden 2000–2004. Senter for leseforskning samler inn data fra et utvalg som deltar i den obligatoriske

Boks 6.1

«Hva skjer når vi leser? Øyet følger svarte bokstaver på det hvite papiret fra venstre mot høyre, igjen og igjen. Og skikkelser, natur eller tanker som en annen har tenkt, nylig eller for tusen år siden, trer frem i vår fantasi. Det er et større under enn at man har fått et såkorn fra faraoenes gravkamre til å spire. Og likevel skjer det hvert eneste øyeblikk.»

Olof Lagerkrantz (Hentet fra boka: Om kunsten å lese og skrive).

utprøvingen. Utvalget omfattet 1500 elever skoleåret 2001–2002, og er økt til 3000 elever inneværende skoleår.

Internasjonale og nasjonale undersøkelser har vist en urovekkende utvikling når det gjelder norske elevers leseferdigheter. For å bedre elevenes grunnleggende lese- og skriveferdigheter har departementet økt timetallet i norsk på småskoletrinnet med virkning fra og med skoleåret 2002–2003 med 114 årstimer. Det avgjøres lokalt hvordan timene skal fordeles på 1. til 4. klassetrinn. Det er utviklet nettbaserte og praksisrelaterte etter- og videreutdanningstilbud for lærere i norsk med vekt på lesing og skriving og bruk av IKT. Studieåret 2002–2003 gis tilbudet ved åtte lærerutdanningsinstitusjoner, og 265 lærer deltar.

Det er viktig å sette av tid til den jevne lesingen i skoletiden og oppfordre til å fortsette i fritiden. Erfaringer tyder på at mange slutter å lese i løpet av ungdomstrinnet. Det er særlig viktig med innsats for økt leseglede på dette trinnet. Finland har gode erfaringer med lese diplom, som elevene får tildelt etter å ha lest og vurdert 42 bøker i løpet av grunnskolen. Bedre leseferdighet gir erfaringsmessig økt lese lyst og skriveferdigheter og et godt læringsmiljø. Systematisk og regelmessig bruk av litteratur i opplæringen, kunnskap om litteraturen, om hva som interesserer og egner seg for den enkelte elev og hvordan litteraturen kan brukes i opplæringen, samt samarbeid med foreldre om lesing og litteratur, er sentrale utviklingsområder for skolene. I dette arbeidet kan skolebiblioteket være et nyttig redskap både for lærere, elever og foreldre. Samtidig vil aktiviteter som skuespill, sang, dans og dramatisering kunne bidra positivt og styrke lysten til å lese og skrive.

Elevene må få tilgang til et bredt utvalg av litteratur og hjelp til å finne bøker tilpasset deres nivå, ønsker og interesser. Barn og unge har ulike referanserammer og ulik kulturell bakgrunn. Dette fordrer et bredt utvalg både med hensyn til sjangre og språk. Tegneseriehefter, fagblader, spenningsbøker og fantasybøker kan bidra til å skape økt lese lyst hos ungdom og særlig hos gutter. Her vil et nært samarbeid med folkebibliotekene gi skolen større muligheter. Særlig for gutter har boken tapt i konkurransen med andre medier.

Gjennom arbeidet med Den kulturelle skolesekken over hele landet åpnes det for et utvidet samarbeid mellom skolen og kultursektoren på alle felt, blant annet på områdene litteraturformidling og stimulering til leseglede. Skolen oppfordres til å se tilbudene og mulighetene for deltakelse som en integrert del av opplæringen. Gjennom en rekke lokale prosjekter blir det utviklet kunnskap

og erfaringer som kan overføres til andre. Det skal legges til rette for å koordinere og videreformidle kunnskaps- og erfaringsgrunnlaget fra prosjekter som «Troll i ord», «Inn i teksten», «Aksjon txt», «Unge formidler til yngre», «Fortellerverksted» og andre.

Det er en utfordring for skolene i sterkere grad å gjøre skolebibliotekene til et senter som stimulerer og motiverer til læring, også i en utvidet skolehverdag. Danmark har gode erfaringer med nettverk for lærere med et særskilt ansvar for bruk av skolebibliotek. Det vil også være viktig å stimulere til økt samarbeid mellom skole- og folkebibliotek.

Skolebibliotekstatistikken har vært under vurdering av en arbeidsgruppe nedsatt av Kultur- og kirke departementet våren 2002. Det vurderes av gruppen å overføre skolebibliotekstatistikk til skolestatistikk (SSB) for blant annet å gjøre det enklere å finne sammenhenger med andre relevante faktorer i skolen og for at skolebibliotekstatistikken lettere skal kunne brukes som verktøy i skolesektoren. I tillegg foreslår rapporten at det foretas utvalgsundersøkelser hvert annet år for å fange opp den pedagogiske virksomheten i skolebibliotekene og sammenhengen mellom skolebibliotek og f.eks. leseferdigheter hos elevene.

I statsbudsjettet for 2003 la Utdannings- og forskningsdepartementet frem tiltak for å styrke kompetansen i bruk av skolebibliotek og stimulering av lese lyst. Inneværende år har departementet bevilget 20 millioner og knyttet det til arbeidet med å bedre elevenes leseferdigheter og stimulering av lese lyst, samt for å gi lærerne bedre kompetanse i bruk av skolebiblioteket i opplæringen. Lærings senteret har fått i oppdrag å iverksette tiltak for styrking av kompetansen i bruk av skolebibliotek.

Departementet presenterte 24. april 2003 tiltaksplanen «Gi rom for lesing!» Strategi for stimulering av lese lyst og leseferdighet 2003–2007, som det har vært referert til tidligere. Tiltaksplanen skal være til hjelp for skolene i deres arbeid med å skape leseglede. Ungdom og særlig gutter er en viktig målgruppe for planen.

Målet med planen er å

- styrke elevers lesekompetanse og motivasjon for lesing
- styrke lærernes kompetanse i leseopplæring og bruk av skolebibliotek
- motivere barn, unge og voksne til å gi mer rom for lesing i skole, hjem og fritid
- øke bevisstheten om lesing som grunnlag for annen læring, kulturell kompetanse, livskvalitet og deltakelse i et demokratisk samfunn

- styrke lærernes kompetanse om ny og aktuell barne- og ungdomslitteratur
- stimulere til formidling av litteratur

Alle skoler bør ha en strategi for leseopplæring og lesing på alle årstrinn, og samarbeidet med bibliotekene skal styrkes. For de tre første årene vil det samlet bli satt av 100 millioner kroner til dette arbeidet. Læringssenteret er tildelt egne midler til kompetanseutvikling i bruk av skolebibliotek og stimulering av leselyst (20 millioner kroner i 2003). Det vil også komme 5 millioner til formidling av litteratur fra Den kulturelle skolesekken. I tillegg kommer midlene til den nye stipendordningen for lærerne. I løpet av fem år skal dette arbeidet føre til en målbar forbedring i leseferdigheten.

6.2.1.1 Litteratur, leselyst og bibliotek – tiltak:

Departementet har følgende tiltak på området:

- Videreføre kartlegging av elevers leseferdigheter
- Utprøving av obligatorisk bruk av kartleggingsprøver på 2. og 7. trinn til 2004
- Gi lærere tilbud om inntil 100 000 kroner for videreutdanning for å oppnå 60 studiepoeng i norsk med vekt på lese- og skriveopplæring fra høsten 2003
- Styrke skolens kompetanse i bruk av skolebibliotek i opplæringen
- Styrke skolens kompetanse når det gjelder litteratur og litteraturkunnskap, leseopplæring og skolebibliotek gjennom tilbud om etterutdanning, kurs og konferanser
- Øke samarbeidet mellom skole- og folkebibliotek
- Evaluere bruk, omfang og tilgjengelighet til skolebibliotek
- Følge opp tiltaksplanen «Gi rom for lesing!» med fokus på at elevene må:
 - få systematisk opplæring i lesing og lesestrategier gjennom hele skoleløpet
 - få hjelp og oppfølging med problemer
 - få tilgang til allsidig, aktuelt og interessevekkende lesestoff
 - få tilgang til skolebibliotek
 - få kjennskap til litteratur på måter som stimulerer leselysten
 - tilegne seg gode lesevaner og lesestrategier
 - motiveres til å utvide sine leseopplevelser og leseinteresser
 - arbeide med lese- og informasjonskompetanse gjennom ulike innfallsvinkler

- delta i bokvalg, aktiviteter og bli bevisst sin egen leseprosess
- Opprette et nasjonalt senter for leseopplæring i tilknytning til Senter for leseforskning
- Legge til rette for nettverkssamarbeid nasjonalt og lokalt
- Initiere forskning om gutter og lesing gjennom Norges Forskningsråd
- Utvikle et nettsted om lesing og ta initiativ til bedre samordning av nettsteder for litteratur og bibliotek beregnet på barn og ungdom
- Legge til rette for å koordinere og videreforme kunnskaps- og erfaringsgrunnlaget fra interessante litteraturformidlingsprosjekter
- Opprette ordning med frivillige «leseravner»
- I samarbeid med Kultur- og kirke departementet vurdere forslag fra arbeidsgruppe om skolebibliotekstatistikk og utvalgsundersøkelser om skolebibliotek og sammenhengen med leseferdigheter
- Involvere skolene i større grad i markeringen av Verdens bokdag
- Vurdere stimulerings tiltak for elever som har lest et visst antall bøker i løpet av ungdomsskolen ved inntak til videregående opplæring

6.2.2 Den kulturelle skolesekken

Elever skal få oppleve og erfare ulike kulturelle uttrykk og selv kunne delta i samfunnets kulturliv. Skoleledere og skoleeiere har derfor stor betydning for utvikling og realisering av intensjonene med Den kulturelle skolesekken. Brukerne må trekkes med i den lokale utformingen av Den kulturelle skolesekken.

Det er en utfordring å håndtere ulikheter i ulike myndigheters og institusjoners styring og forvaltningssystemer og -nivåer. Utdanningssiden må styrke sin bevissthet om ansvaret de har for å samarbeide og planlegge ut fra skolens premisser og avklare ansvar og roller med aktørene. Her vil Læringssenteret ha en sentral oppgave gjennom sin rolle i sekretariatet for Den kulturelle skolesekken.

Flere museer arbeider målrettet for å møte de lærings- og opplevelsesmål som ligger i læreplanverket. Det er fortsatt behov for å heve og sikre kvaliteten i den formidlingen som gis, samt å profesjonalisere formidlingen i museene rundt om i landet. Bruk av museer, vitensentre, arkiv og kulturminner inngår i Den kulturelle skolesekken. Det gjelder både lokale, regionale og nasjonale tilbud. Elevene må få tilgang både til vår historiske og naturvitenskapelige kulturarv gjennom bruk av museer og vitensentre og i samarbeid med lokale

lag og foreninger. Det er en utfordring for skolene å utnytte disse fullt ut. Gjennom departementets strategi for styrking av realfagene, «Realfag, naturligvis», vil regionale vitensentre styrkes. Sentrene bør samarbeide tett med universitetenes og høyskolenes fagdidaktiske miljøer. Vitensentrene vil også få funksjon som ressursentre for lokale frivillige realfags-aktiviteter som klubber mv. I sitt arbeid skal vitensentrene sette fokus på formidling av naturvitenskap og teknologi i en kulturell og samfunnsrelevant sammenheng. Utdannings- og forskningsdepartementet gir inneværende år 4 millioner til utvikling av vitensentrene. En mindre del av de samlede bevilgningene til Den kulturelle skolesekken går til nasjonale satsinger, fastsatt for en treårsperiode av styringsgruppen. For 2003 bevilges 5 millioner til litteraturformidlingstiltak, jf. tiltaksplanen «Gi rom for lesing!», og det vil bli trappet noe opp de neste to årene. Det vil videre bli en styrking av vitensenterkonseptet for å skape interesse og motivasjon for realfag, slik det er blant annet er lagt opp til i departementets strategi for styrking av realfagene, «Realfag, naturligvis». Regionale vitensentre vil inneværende år få mulighet for å søke om inntil 5 millioner kr. fra Den kulturelle skolesekken for å videreutvikle vitensenterkonseptet og formidlingskompetansen ved sentrene. Regjeringen ønsker at alle skolebarn skal få delta i feiringen av Norges 100-årsjubileum i 2005, og fra 2003 – 2005 settes det av midler til planlegging og gjennomføring av kulturelle hundreårs-markeringer.

I flere land har man svært gode erfaringer med gratis adgang til museer og vitensentre, mens det i Norge er variasjoner på området. Særlig for skoleelever vil god tilgjengelighet til museer og vitensentre kunne ha stor betydning. Regjeringen tar sikte på fra 2004 å øke tilgjengeligheten ved å gi skoleklasser gratis adgang til alle universitetsmuseer. Tiltaket er beregnet å koste 6,6 millioner kr. Tilgjengeligheten innbefatter pedagogisk opplegg. Også ved vitensentra som mottar betydelige statlige tilskudd, vil det legges til rette for gratis adgang for skoleklasser. Bevilgningen på 10 millioner kr. til 20 museer i 2003 over Kultur- og kirkedepartementets budsjett er også et bidrag til å gjøre en rekke museer mer tilgjengelige for skoleklasser. Det kan ikke utelukkes at noe av skolesekkmidlene som forvaltes av fylkeskommunene til en viss grad benyttes til å bedre museumstilgangen for skoleklasser.

6.2.2.1 Den kulturelle skolesekken – tiltak:

Departementet har følgende tiltak på området:

- I samarbeid med Kultur- og kirkedepartementet arbeide aktivt med videreutvikling av Den kulturelle skolesekken, og ivareta den flerkulturelle dimensjonen i det tilbudet skolene får gjennom Den kulturelle skolesekken
- Følge opp nasjonale prosjekter med bevilgninger for 2003:
 - 3 mill. kr. knyttet til formidling av de visuelle kunstartene
 - 3 mill. kr. knyttet til formidling av musikk
 - 5 mill. kr. til produksjon og formidling av scenekunst
 - 5 mill. kr. til litteraturformidling, stimulering av leselyst og samarbeid mellom skolebibliotek og folkebibliotek
 - 5 mill. kr. til utviklingstiltak og formidlingsvirksomhet knyttet til vitensentra
 - 3 mill. kr. til formidling innenfor kulturarv og kulturminner og særskilt sett i sammenheng med 100-årsjubileet for Norges selvstendighet i 2005
- Styrke arbeidet med formidling av litteratur i grunnskolen
- Veilede kommunene med sikte på å styrke skolens bestiller- og brukerkompetanse knyttet til Den kulturelle skolesekken.
- Gi Læringssenteret i oppdrag å utvikle nettsted for kultur under Skolenettet
- La Læringssenteret i samarbeid med Norsk kulturråd stimulere til samarbeid i fagmiljø som kan bidra med evaluering, forskning og nyutvikling
- Utvikle samarbeidet mellom Riksantikvaren, ABM-utvikling og Læringssenteret på kulturminneområdet
- Gratis adgang for skoleklasser til universitetsmuseene
- Legge til rette for gratis adgang for skoleklasser ved vitensentra som mottar betydelige statlige tilskudd
- Arbeide for bedre tilgjengelighet for skoleklasser til øvrige museer og vitensentre

6.2.3 Kulturell kompetanse som kvalifisering for fremtid og arbeidsliv

Styrking av den kulturelle kompetansen hos barn og unge vil både øke livskvaliteten og være en framtidsinvestering for å møte et stadig økende behov i arbeidsliv og næringsliv. Både i arbeidsmarkedet og samfunnet generelt blir tekst, lyd, bilde, grafikk, design, interaktivitet og informa-

sjonsteknologi stadig mer integrert og gjensidig forsterkende. Informasjon flyter og krysser virtuelle og reelle grenser. Nye kulturelle fellesskap oppstår lokalt, nasjonalt, globalt og på internett. Kulturell kompetanse er allerede og vil i økende grad bli nødvendig for den enkelte og en etterspurt kompetanse i arbeidsliv, i privat næringsliv og offentlig forvaltning. Kulturell kompetanse er blant de nøkkelkompetanser EU vurderer som sentrale i framtiden (ASEM Basic Learning: Thematic Report 1: Ensuring Basic Skills for All, Working Group 1, Kbh 2002).

«Vi lever i en revolusjonær tid, hvor kunst og kultur ikke lenger er marginale eksistenser. De er selve grundlaget for økonomisk vekst» uttalte Tor Nørretranders ved konferansen «Kulturen som fremtidens konkurransefordel» i Gøteborg mai 2000, arrangert av Nordisk Idéforum. USAs viktigste eksportartikler er film, musikk og underholdning. Storbritannia opplevde økning på 34 prosent innen kreativ industri. Finland og Danmark har gjennom mange år satset betydelige ressurser på kultur og design, og industridesign er en stor og fremgangsrik bransje i dag. Skolens rolle og betydning blir fremhevet her. Også i Norge er disse bransjene i fremmarsj.

Regjeringen arbeider med en helhetlig plan for innovasjonspolitik. Uten innovasjon svekkes næringslivets konkurransevne. Innovasjon er et resultat av en kompleks samhandling mellom bedrifter og utdanningssystemet, mellom offentlig og privat virksomhet. Innovasjon forutsetter både kreativitet, fantasi og evne til nyskaping sammen med kunnskap og kapital. For utdanningssystemet betyr det at man både må gi kunnskap og skape kreativitet for å gi et fullverdig bidrag til innovasjonspolitikken.

«De gode møter» mellom kunstnere, kulturarbeidere og pedagoger vil bidra til utvikling av ny kompetanse. Dette gir grunnlaget for at elever skal få et bedre tilrettelagt møte med kunstnere og kunstens ulike uttrykk.

For å stimulere til økt rekruttering til yrkesfagene gir departementet støtte til Rogaland fylkeskommunes prosjekt for å vurdere Stavanger som arrangør av Yrkes-OL i 2009. Ungt Entreprenørskap spiller en betydningsfull rolle for å utvikle metoder, materiell og nettverk mellom skole og arbeidsliv.

Januar 2003 ble Benjamin-prisen delt ut for første gang av statsministeren og utdannings- og forskningsministeren. Prisen gis til en skole som har utmerket seg i arbeid mot rasisme og diskriminering. Prisen er gitt navn etter Benjamin Hermansen, den 15 år gamle gutten fra Oslo som mistet

livet i 2001 i et rasistisk og nazistisk motivert drap. Regjeringen har oppfordret alle skoler i Norge til å delta med årlige markeringer som et ledd i skolens arbeid mot diskriminering og rasisme. Gjennom aktivt arbeid med bevisstgjøring av ulike kulturer, kulturelle aktiviteter og arbeid med verdispørsmål kan skolen oppnå et tryggere og mer inkluderende lærings- og oppvekstmiljø. Kulturelle aktiviteter og opplevelser kan være med å bygge bånd mellom elever med ulik språklig, religiøs eller kulturell bakgrunn. Regjeringen har iverksatt prosjektene «Verdier i skolehverdagen» og «Skal – Skal ikke?» ut i fra et ønske om å styrke verdiformidling og verdibevisthet i skolen og i lærebedrifter. Det er ikke bare minoritetene som skal møte majoritetens verdier, men også vice versa. Noen verdier som menneskerettigheter, demokrati og likestilling er grunnleggende for det norske samfunnet, og dette skal gjenspeiles i skolens arbeid.

Høgskolen har viktige oppgaver i forhold til forsknings- og utviklingsarbeid, der det settes fokus både på lærerkompetansen og på metoder for samhandling mellom ulike aktører. De vil være en viktig medaktør i et samspill mellom fagaktører i kultursektoren og skolene. Deres spesielle ansvar vil være å legge til rette for fagdidaktiske forsøk og prosjekter i og i tilknytning til skolen. Departementet ser det som viktig at utdanningsinstitusjonene legger til rette for studietilbud, kompetanseutvikling og utviklingsarbeid på området.

6.2.3.1 *Kulturell kompetanse som kvalifisering for fremtid og arbeidsliv – tiltak*

Departementet har følgende tiltak på området:

- Utarbeide en handlingsplan for helhetlig innovasjonspolitik hvor entreprenørskap blir en del
- Spre erfaringene fra prosjektet Entreprenørskap på timeplanen
- Støtte foreningen Ungt Entreprenørskap med en årlig bevilgning på 400 000 kroner over fire år, perioden 2002 – 2005
- Videreføre styrkingen av verdiformidling og verdibevisthet i skolen og i lærebedrifter
- Videreføre skolens arbeid mot rasisme og diskriminering, inkludert utdeling av den årlige Benjamin-prisen
- Oppmuntre høgskolene til å invitere ulike aktører inn i samarbeidsfora for å legge til rette for felles kompetanseutvikling. De kan være med å legge til rette for at skolen i størst mulig grad kan dra nytte av å delta i et samspill med utøvende kunstnere

7 Økonomiske og administrative konsekvenser

De tiltak som vil bli iverksatt og som er beskrevet nærmere i kapittel 6, vil få visse økonomiske og administrative konsekvenser og vil bli dekket innenfor gjeldende økonomiske rammer.

Tiltakene har ikke økonomiske konsekvenser for kommunesektoren. Det vises imidlertid til forslag i kommuneproposisjonen for 2004 om innlemming av tilskudd til musikk- og kulturskoler i rammetilskuddet til kommunene.

Utdannings- og forskningsdepartementet

tilrår:

Tilråding fra Utdannings- og forskningsdepartementet av 13. juni 2003 «Ei blot til Lyst» Om kunst og kultur i og i tilknytning til grunnskolen blir sendt Stortinget.
